

Bijlage bij het besluit van de administrateur-generaal tot het invoeren van kwaliteitsstandaarden voor de opvangcentra en taxidiensten voor wilde dieren in Vlaanderen, conform bijlage 4, A, 10°, van het Soortenbesluit van 15 mei 2009

Kwaliteitsstandaarden voor opvangcentra voor wilde dieren in Vlaanderen

Inhoud

Inhoud	1
Definities.....	4
1. Doel van een opvangcentrum voor vogels en wilde dieren	5
2. Chronologische outline van het rehabilitatie proces.....	6
2.1 Inleiding	6
2.2 Intake fase en triage	6
2.2.1 Intake	6
2.2.2 Gezondheidsonderzoek	7
2.2.3 Initieel diergeneeskundig onderzoek.....	9
2.2.4 Triage	11
2.3 Diergeneeskundige fase.....	12
2.4 Reconditioneringsfase	13
2.5 Vrijlatingsfase	13
3. Capaciteit	14
4. Bioveiligheid en preventie van ziekteverspreiding	15
4.1. Inleiding	15
4.2 Bioveiligheidsmaatregelen ter preventie van pathogeen overdracht	16
4.2.1 Toegankelijkheidsbeperkingen voor personeel en bezoekers.....	16
4.2.2 Hygiënemaatregelen bij direct of indirect contact met dieren	17
4.2.3 Persoonlijke beschermingsmiddelen (PBM) bij direct of indirect contact met dieren	18
4.2.4 Contact tussen dieren in diergeneeskundige en reconditioneringsunit.....	20
4.2.5 Hanteren en verzorgen van dieren	22
4.2.6 Behandeling van het dier.....	22
4.2.7 Materiaal en stockage	23
4.3 Reiniging en ontsmetting bij direct en indirect contact met dieren	23
4.3.1 Algemeen reinigingsprotocol voor handen	23

4.3.2 Algemeen reinigings- en ontsmettingsprotocol voor materialen.....	24
4.3.3 Specifieke toepassing van reinigings- en ontsmettingsprotocollen in een VOC.....	25
4.4 Controleprogramma voor knaagdieren en insecten.....	28
4.4.1 Knaagdier controle	28
4.4.2 Invertebraten controle	29
4.5 Isolatielokaal met afzonderlijke toegang via een hygiënesluis.....	29
4.6 Water	30
4.7 Afvalstromen	30
4.8 Bioveiligheid bij ophalen, transport en vrijlaten van dieren (incl. kadavers)	31
4.8.1 Algemene principes	31
4.8.2 Ophalen van noodlijdende dieren en transport naar een opvangcentrum.....	31
4.8.3 Transport van dieren vanuit een VOC ter vrijlating	32
4.8.4 Transport van kadavers van verdachte sterfte bij wilde fauna	33
5. Infrastructuur	34
5.1 Algemene infrastructuur principes	34
5.2 Infrastructuur.....	35
5.2.1 Opvanghuis (optie)	35
5.2.2 Intake balie	36
5.2.3 Wachtzone.....	36
5.2.4 Onderzoekskamer	36
5.2.5 Binnenwachtruimte (optie)	36
5.2.6 Diergeneeskundige unit.....	36
5.2.7 Reconditioneringsunit	40
5.2.8 Afval stockage plaats	40
5.2.9 Kadaverophaalplaats	40
5.2.10 Personeelsunit	41
5.2.11 Administratief lokaal (optie).....	41
5.2.12 Educatieve unit (optie)	41
6. Noodprocedures.....	42
6.1 Inleiding	42
6.2 Ziekte-uitbraak bij wilde dieren in de natuur	42
6.3 Ziekte-uitbraak in een opvangcentrum	43

Definities

Direct contact	via rechtstreeks aanraken, vb. door manipuleren, wrijven, likken, krabben, bijten
Indirect contact	via contact/aanraken van vb. voeder, water, bedding, mest, urine, voederbakjes, strooisel, schoeisel, aangrenzende kooien. Wanneer de scheiding tussen twee kooien bestaat uit een volledig gesloten structuur (dus geen gaas, draad, ...) die verhindert dat excreten zich kunnen verspreiden naar de andere kooi, dan geldt dit niet als indirect contact
Personeel	betaalde werknemers en vrijwilligers in een opvangcentrum voor wilde dieren
Vrijwilliger	niet-betaalde werknemers in een opvangcentrum voor wilde dieren (incl. stagiair)

1. Doel van een opvangcentrum voor vogels en wilde dieren

Het doel van een opvangcentrum voor vogels en wilde dieren (VOC) is de **verzorging en behandeling van zieke, verwonde, verzwakte of verweesde wilde dieren tot mentaal en fysiek gezonde dieren met maximale overlevingskansen na vrijlating**. Het verzorgen van de dieren en het vrijlaten van gerehabiliteerde dieren mag geen negatieve impact hebben op de gezondheid van mensen, gehouden dieren, wilde dieren of op biodiversiteit, ecosysteem en omgeving.

Naast de verzorging van noodlijdende dieren vervult een opvangcentrum ook een belangrijke **maatschappelijke rol** via educatieve activiteiten, tewerkstelling van alternatief gestraften en het inzetten van vrijwilligers. **Deze maatschappelijke rol mag echter nooit ten koste gaan van het welzijn van de opgevangen dieren, noch mag deze de bioveiligheid in het gedrang brengen of de kans op ziekteverspreiding** (van dier naar mens, van mens naar dier, van dier naar dier en van dier naar omgeving) **verhogen**.

De VOC-werking draagt tot slot bij aan de **wilde dieren ziektebewaking** van de Vlaamse Overheid via het **inzamelen van stalen en kadavers voor epidemiologisch onderzoek**.

2. Chronologische outline van het rehabilitatie proces

2.1 Inleiding

Rehabilitatie betekent de **verzorging van zieke, gekwetste, verzwakte of verweesde wilde dieren met als doel mentaal en fysiek gezonde dieren met maximale overlevingskansen** te kunnen vrijlaten. Bij een succesvolle rehabilitatie kan een dier op het moment van vrijlating terug volledig functioneren in het wild: het dier kan zelf voedsel vinden, vertoont een normale interactie met soortgenoten en vertoont angst voor potentiële gevaren (vb. kat, hond, mens, auto, wilde predatoren).

Het rehabilitatie proces van een binnengebracht ziek of gekwetst dier bestaat uit vier opeenvolgende fasen:

- 1) **intake fase en triage**: een intake gesprek, gezondheidsonderzoek, initieel diergeneeskundig onderzoek en triage;
- 2) **diergeneeskundige fase**: indien aangewezen, wordt een behandeling ingesteld op basis van een diagnose en een prognose;
- 3) **reconditioneringsfase**: het dier wordt fysiek en mentaal voorbereid op de vrijlating;
- 4) **vrijlatingsfase**: het dier wordt terug vrijgelaten in de natuur.

Tijdens alle fasen dienen de bioveiligheidsmaatregelen gerespecteerd te worden en dient gewaakt te worden over het welzijn van het dier.

Figuur 1 geeft een schematisch overzicht van de mogelijke trajecten die een dier kan doorlopen in een VOC (voor bijhorende info, zie 2.2).

Voor meer info over de verschillende ruimtes die in wat volgt vermeld worden, zie Hoofdstuk 5.

2.2 Intake fase en triage

2.2.1 Intake

Bij aankomst van het dier in een VOC, of bij het ophalen van het dier door het VOC of een taxidienst, dient onmiddellijk een intakegesprek met de vinder/melder plaats te vinden. In het VOC vindt dit gesprek plaats aan de **intakebalie**. Het dier wordt onmiddellijk overgebracht naar de **wachtzone**. Dit gebeurt ofwel in de oorspronkelijke doos waarmee het dier gebracht werd, ofwel wordt het dier in de onderzoekskamer eerst overgebracht in een transportbox van het VOC (waarna de doos van de vinder/melder in het VOC gereinigd en ontsmet wordt vooraleer deze terug meegenomen wordt, zie 4.8.2).

De intake wordt uitgevoerd door een **personeelslid (i.e. betaalde werknemer of vrijwilliger) of dierenarts**.

Tijdens het **intakegesprek** worden minimaal volgende gegevens inzake het dier op de intake fiche geregistreerd:

- soort;
- wild of gehouden/gedomesticeerd;
- datum van binnenbrengen;

- via welke weg werd het dier binnengebracht (vb. vinder, taxidienst, inbeslagname, ander VOC);
- locatie van vondst: straat, huisnummer en gemeente, eventueel coördinaten;
- contactgegevens vinder (indien vinder hiermee akkoord is);
- reden voor aanbieden aan VOC.

Op de intake fiche wordt een **nummer vermeld dat op unieke wijze verbonden is aan het dier in kwestie** en een goede opvolging van het dier tijdens het verblijf in het VOC mogelijk maakt. Dit nummer wordt ook op alle volgende fiches vermeld.

Het nummer wordt na het intakegesprek aan de doos/transportbox bevestigd. De info van de intake wordt vervolgens toegevoegd aan het digitaal register.

2.2.2 Gezondheidsonderzoek

Na het intakegesprek wordt elk dier onderworpen aan een gezondheidsonderzoek. Het gezondheidsonderzoek vindt plaats **in de onderzoekskamer** waar elk dier **individueel** (uitzondering bij nestjongen of na weloverwogen beslissing van de dierenarts) vanuit de wachtzone naartoe wordt gebracht.

Indien de wachttijd in de wachtzone voorafgaand aan het gezondheidsonderzoek oploopt, dient overwogen te worden om de dieren eten en/of drinken te geven, afgestemd op hun toestand.

Het gezondheidsonderzoek wordt uitgevoerd door een **werknemer of dierenarts**. Tijdens dit onderzoek wordt het dier eerst geobserveerd en daarna onderzocht.

Dieren die geen hulp nodig hebben, worden na het gezondheidsonderzoek zo snel mogelijk vrijgelaten.

Dieren waarvan uit het gezondheidsonderzoek blijkt dat de verzwakking, ziekte of kwetsuur van die aard is dat er na herstel niet kan voldaan worden aan de vrijlatingsvoorwaarden, worden na het gezondheidsonderzoek zo snel mogelijk in de onderzoekskamer of in een buitenruimte geëuthanaseerd (triage, zie 2.2.4).

Voor dieren die in het VOC opgenomen dienen te worden, schat de werknemer of dierenarts vervolgens het risico op transmissie van pathogenen in en kent aan elke patiënt een **risicoklasse (RK)** toe (zie Tabel 1). De RK bepaalt waar het dier onmiddellijk na het gezondheidsonderzoek geplaatst moet worden:

- wordt het dier onderverdeeld in **RK-groen**, en de dierenarts zal relatief snel de nodige vaststellingen kunnen doen bij het initieel diergeneeskundig onderzoek, dan wordt het dier na het gezondheidsonderzoek terug in de **wachtzone** of in een aparte **binnenwachtruimte** geplaatst.
Laat het diergeneeskundig onderzoek te lang op zich wachten, dan kunnen de dieren al gehuisvest worden in het desbetreffende RK-lokaal. Hierbij dient overwogen te worden om de dieren eten en/of drinken te geven, afgestemd op hun toestand. Deze beslissingen moeten goed afgewogen worden:
 - aangezien het dier in dat geval terug gevangen moet worden voor het diergeneeskundig onderzoek, levert deze actie extra stress voor het dier;
 - wanneer de dierenarts na het diergeneeskundig onderzoek beslist dat het dier ergens anders gehuisvest moet worden of wanneer uit de triage (zie 2.2.4) blijkt dat het dier

toch niet in het VOC opgevolgd kan worden, betekent dit dat de huisvesting opnieuw gereinigd en ontsmet moet worden;

Een uitzondering hierop geldt voor gezonde nestjongen: deze kunnen na het gezondheidsonderzoek in elk geval onmiddellijk in een geschikt lokaal voor gezonde nestjongen in de diergeneeskundige unit (of een aparte baby-unit) gehuisvest worden, bij pleegdieren geplaatst worden of bij een ander VOC aangemeld worden;

- wordt het dier onderverdeeld in **RK-oranje**, en de dierenarts zal relatief snel de nodige vaststellingen kunnen doen bij het initieel diergeneeskundig onderzoek, dan wordt het dier na het gezondheidsonderzoek terug in de **wachtzone** geplaatst.

Laat het diergeneeskundig onderzoek te lang op zich wachten, dan mogen de dieren al gehuisvest worden in het desbetreffende **RK-lokaal**. Hierbij dient overwogen te worden om de dieren eten en/of drinken te geven, afgestemd op hun toestand. Deze beslissingen moeten goed afgewogen worden:

- aangezien het dier in dat geval terug gevangen moet worden voor het diergeneeskundig onderzoek, levert deze actie extra stress;
 - wanneer uit de triage (zie 2.2.4) blijkt dat het dier toch niet in het VOC opgevolgd kan worden, dan betekent dit dat de huisvesting opnieuw gereinigd en ontsmet moet worden;
- wordt het dier onderverdeeld in **RK-rood**, dan wordt het dier na het gezondheidsonderzoek onmiddellijk overgebracht naar het **isolatielokaal**.
Belangrijk: wanneer er geen (correct geïnstalleerd) isolatielokaal voorhanden is (zie Hoofdstuk 5) of de capaciteit van het isolatielokaal is bereikt, dienen dieren in RK-rood na het gezondheidsonderzoek zo snel mogelijk in de onderzoekskamer of in een buitenruimte geëuthanaseerd te worden;
- **RK-wit** is voorbehouden voor dieren die reeds in het VOC verzorgd worden en in de reconditioneringsunit voorbereid worden op vrijlating.

Bij twijfel tussen twee RK wordt steeds gekozen voor de strengere RK. Deze RK wordt doorheen de verzorgingsperiode in het VOC op frequente basis door de dierenarts opnieuw beoordeeld. Dit kan leiden tot wijziging van de toegekende RK.

Tabel 1. Onderverdeling van dieren in risicoklassen (RK) en verplichte persoonlijke beschermingsmiddelen (PBM) (zie 4.2.3)

RK	Type dieren	Verplicht te gebruiken PBM naast de bedrijfskledij (zijnde overall of overschort en broek, waterdicht schoeisel)
Wit	Alle dieren in de reconditioneringsunit	wegwerphandschoenen zijn aanbevolen
Groen	Dieren met een niet-besmettelijke conditie vb. gezonde nestjongen, olieslachtoffers, verkeersslachtoffers, vleugelbreuken	wegwerphandschoenen zijn aanbevolen
Oranje	Dieren met verhoogde gevoeligheid vb. zieke nestjongen, chronisch zieke dieren Dieren met een infectieziekte met laag risico van overdracht naar dier, mens en/of omgeving bij naleven van bioveiligheidsmaatregelen vb. Salmonella, Corynebacterium	wegwerphandschoenen

	Dieren waarvan de RK (nog) niet gekend is vb. ophalen van dieren, opvanghuis	
Rood	Dieren verdacht van of gediagnosticeerd met een besmettelijke, aangifteplichtige dierziekte volledige lijst raadpleegbaar op https://favv-afsca.be/nl/themas/dieren/dierengezondheid/zoosanitaire-toestand-belgie) Dieren met een infectieziekte met hoog risico op overdracht naar dier, mens en/of omgeving en voor zover niet ingesloten in de besmettelijke, aangifteplichtige dierziekten. vb. <i>Chlamydia psittaci</i>, pokken, Usutu virus Dieren die tijdens het transport of hun verblijf in het VOC in nauw, direct of indirect contact gekomen zijn met dieren met RK-rood en die gevoelig zijn voor de betreffende pathogenen vb. in afgesloten laadbak auto, opvanghuis	wegwerpkieel wegwerphandschoenen, met aansluitende manchetten in geval van zoönotische pathogenen ademhalingsmasker, minimum FFP2 in geval van pathogenen die aërogeen verspreid kunnen worden beschermbril in geval van risico dat ogen in contact komen met dierlijk materiaal (vb. niezend dier) wegwerpoverschoenen of isolatielokaal specifieke schoenen die in de hygiënesluis blijven

2.2.3 Initieel diergeneeskundig onderzoek

Na het gezondheidsonderzoek volgt het **initieel diergeneeskundig onderzoek**. Het initieel diergeneeskundig onderzoek dient binnen de 24u na aankomst van het dier in het VOC door een **dierenarts** uitgevoerd te worden. Bij voorkeur voert een dierenarts het gezondheidsonderzoek en het initieel diergeneeskundig onderzoek direct na elkaar uit. Op deze manier kan de behandeling van het dier sneller worden opgestart aangezien er minder wachttijd is. Bovendien beperkt deze manier van werken de duur van de manipulatie alsook het aantal handelingen met het dier en het resulterende stressniveau.

Het initieel diergeneeskundig onderzoek voor **RK-groen en RK-oranje** vindt plaats in de **dierenartskamer** in het VOC, waar elk dier **individueel** (uitzondering bij nestjongen of na weloverwogen beslissing van de dierenarts) naartoe wordt gebracht.

Het initieel diergeneeskundig onderzoek voor **RK-rood** vindt plaats in **het isolatielokaal**, waar elk dier **individueel** (uitzondering bij nestjongen of na weloverwogen beslissing van de dierenarts) naartoe wordt gebracht.

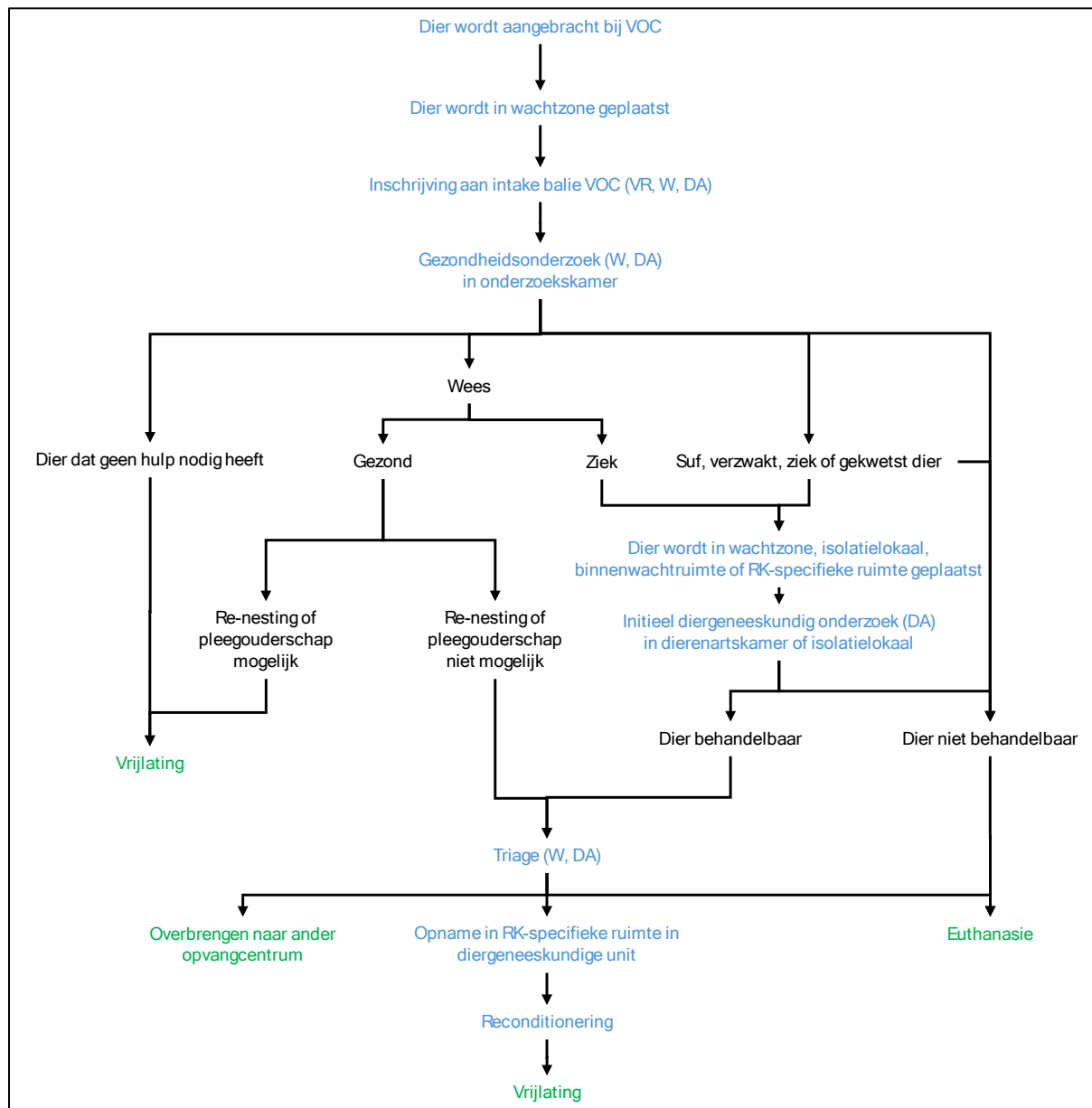
Belangrijk: wanneer er geen (correct geïnstalleerd) isolatielokaal voorhanden is (zie Hoofdstuk 5) of de capaciteit van het isolatielokaal is bereikt, dienen nieuwe dieren in RK-rood zo snel mogelijk in de onderzoekskamer geëuthanaseerd te worden.

Het diergeneeskundig onderzoek behelst:

- een klinisch onderzoek met eventuele staalname;
- interpretatie van symptomen en laboresultaten;
- diagnose;
- prognose;
- indien van toepassing na triage (zie 2.2.4), het opstellen van de behandeling (zie 2.3);
- **eventueel een herevaluatie van de RK:** indien een dier initieel onderverdeeld werd in RK-rood maar er kunnen voor de pathogeen relevante bijkomende maatregelen (vb.

vlooiënbestrijding, afscherming van muggen via hor) genomen worden die het risico op transmissie in belangrijke mate verkleinen, kan de dierenarts beslissen om de RK te verlagen naar RK-oranje.

Dieren waarvan uit het initieel diergeneeskundig onderzoek blijkt dat de verzwakking, ziekte of kwetsuur van die aard is dat er na herstel niet kan voldaan worden aan de vrijlatingsvoorwaarden, worden na het initieel diergeneeskundig onderzoek zo snel mogelijk in de dierenartskamer of in een buitenruimte geëuthanaseerd (triage, zie 2.2.4).

Figuur 1 Flowchart voor dieren aangeboden in een VOC (blauwe tekst = uit te voeren acties en verantwoordelijke uitvoerder; groene tekst = eindresultaat; DA = dierenarts; W = werknemer; VR = vrijwilliger)

2.2.4 Triage

De capaciteit van het VOC mag niet overschreden worden (zie Hoofdstuk 3). Daarom wordt na het gezondheidsonderzoek of het initieel diergeneeskundig onderzoek een triage uitgevoerd (door werknemer of dierenarts). Hierbij wordt beslist of het dier wordt vrijgelaten, in het VOC opgenomen, naar een ander VOC overgebracht of geëuthanaseerd (zie Figuur 1).

Triage gebeurt op basis van criteria zoals capaciteit, beschikbare faciliteiten, behandelings- en revalidatieduur, overlevingskansen, dierenwelzijn en RK. Hierbij worden een aantal principes gehanteerd:

- **wanneer de maximumcapaciteit (bijna) bereikt is (zie Hoofdstuk 3), wordt een rationele prioritering van de dieren uitgevoerd. Hierbij dienen minstens volgende criteria in acht genomen te worden:**
 - bij een gelijkaardig gezondheidsprobleem en prognose (vb. olieslachtoffers onder verschillende soorten zeevogels) krijgen beschermde diersoorten (conform Soortenbesluit artikel 9) voorrang voor behandeling;
 - dieren met de kortste behandelingsduur (= beste prognose) krijgen voorrang;
 - eenvoudige behandelingen krijgen voorrang op complexe behandelingen;
 - adulte dieren krijgen voorrang op juveniele dieren;
- dieren die omwille van **beperkte capaciteit** niet in het VOC behandeld kunnen worden, kunnen **naar een ander VOC doorgestuurd worden** waar wel voldoende capaciteit is **of kunnen geëuthanaseerd worden**. Dieren kunnen ook naar een ander VOC overgebracht worden indien daar **een betere expertise of infrastructuur** aanwezig is voor dat dier. Bij overdracht naar een ander VOC dienen een aantal regels gerespecteerd te worden:
 - de overdracht naar een ander VOC dient weloverwogen te worden en enkel in uitzonderlijke gevallen toegepast te worden. Dit mag nooit gepaard gaan met een verhoogd bioveiligheidsrisico;
 - transport kan slechts gebeuren na goedkeuring van het andere VOC om het dier te ontvangen;
 - tijdens het transport dienen dierenwelzijn en bioveiligheid gegarandeerd te worden (zie 4.8);
- **euthanasie moet uitgevoerd worden in geval minstens één situatie uit onderstaande niet-limitatieve lijst van toepassing is:**
 - het dier werd onderverdeeld in RK-rood maar het VOC beschikt niet over een (correct geïnstalleerd) isolatielokaal;
 - de behandeling mag niet uitgevoerd worden, vb.:
 - ingrepen aan een lidmaat indien deze de functie permanent verstoren (vb. staartamputatie bij zoogdieren);
 - verwijdering van een oog (uitzondering: uilen, indien aangetoond kan worden dat ze met één oog nog steeds prooien kunnen vangen);
 - sterilisatie of elke behandeling die tot sterilisatie leidt;
 - verbod op behandeling in het kader van de bestrijding van dierziekten;
 - het dier is stervende of heeft op basis van de letsels/ziekte een ongunstige prognose;
 - het dier kan niet behandeld worden (inclusief als het dier een ziekte draagt die niet behandelbaar is en een bedreiging kan vormen voor andere wilde dieren, nutsdieren, gezelschapsdieren of mensen);
 - het dier ervaart chronische pijn of angst die niet kan verholpen worden;
 - het dier vormt na klinisch herstel een blijvend risico voor dier, mens en/of omgeving, vb. in het geval van persisterende infecties. Dit dient geval per geval geëvalueerd te worden in de heersende epidemiologische context (vb. indien een infectie

wijdverspreid en voornamelijk subklinisch in de wilde, inheemse populatie voorkomt, kan beslist worden om een klinisch hersteld dier dat mogelijk nog besmettelijk is toch vrij te laten in de populatie waar de infectie endemisch is; in dergelijk geval communiceert de overheid dit voor het desbetreffende pathogeen naar de VOCs);

- ongunstige prognose voor rehabilitatie: voldoende mentaal en fysiek herstel wordt niet verwacht waardoor het dier na behandeling geen maximale overlevingskansen meer heeft en niet meer normaal in het wild zal kunnen functioneren (vb. door verminderd zicht/reuk/gehoor, verminderde locomotie, geen mogelijkheid tot normale interactie met soortgenoten, niet in staat om zelfstandig voedsel te vinden, geen angst voor potentiële gevaren). Bijgevolg voldoet het dier niet aan de voorwaarden voor vrijlating (zie 2.5);
- het in gevangenschap houden of de behandeling van het dier veroorzaakt bovenmaats lijden en/of schaadt het welzijn van het dier langdurig (vb. het dier heeft zware diergeneeskundige interventie nodig die gevolgd zal worden door langdurige intensieve verzorging die het dier aan hoge stress zal onderwerpen zoals zeer intensieve en langdurige nazorg na orthopedische operatie);
- de capaciteit van het VOC is bereikt, het dier staat onderaan de prioriteitenlijst en kan niet terecht in een ander VOC.

2.3 Diergeneeskundige fase

Wanneer tijdens de triage beslist wordt om het dier verdere verzorging in het VOC te bieden, start de diergeneeskundige fase.

De dierenarts beslist op basis van het gezondheidsonderzoek, het initieel diergeneeskundig onderzoek, de RK en de beschikbare lokalen in welk lokaal van de diergeneeskundige unit elk dier geplaatst wordt (zie 5.2.6). Dieren in RK-rood worden steeds gehuisvest in een (correct geïnstalleerd) isolatielokaal waardoor ze strikt gescheiden blijven van dieren in RK-groen en RK-oranje.

Aan elke RK zijn vereisten verbonden inzake het gebruik van persoonlijke beschermingsmiddelen (PBM) en infrastructuur (zie Tabel 1, zie Hoofdstuk 4 en 5). **De RK van elk dier dient steeds duidelijk geafficheerd te worden aan het verblijf zelf of aan de deur van het lokaal (op voorwaarde dat in het lokaal slechts één RK wordt gehuisvest).**

Vervolgens wordt de behandeling gestart. De behandeling dient door de dierenarts opgevolgd te worden naar klinische noodzaak. Indien de toestand van het dier tijdens de behandeling in negatieve zin wijzigt, dient de dierenarts onmiddellijk geconsulteerd te worden.

De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de behandeling hangt af van het type handeling dat gesteld moet worden:

- diergeneeskundige handelingen worden uitgevoerd door dierenarts;
- niet-diergeneeskundige handelingen worden uitgevoerd door of onder toezicht van de dierenarts.

De RK wordt doorheen de verzorgingsperiode in het VOC op frequente basis door de dierenarts opnieuw beoordeeld. Dit kan leiden tot wijziging van de RK.

Eke kooi/verblijf dient voorzien te zijn van een geüpdatete hospitalisatiefiche (met vermelding van RK) als er een dier aanwezig is.

2.4 Reconditioneringsfase

Van zodra het dier gezond is (vrij van ziekte, hersteld van verwonding, grootgebracht tot zelfstandigheid), start de reconditioneringsfase waarbij het dier op vrijlating wordt voorbereid.

De reconditioneringsfase gaat door in de **reconditioneringsunit**. De dieren dienen hier **zo kort mogelijk** te verblijven. De maximale tijd in de volledige rehabilitatie (diergeneeskundige fase en reconditioneringsfase) is 180 dagen (6 maanden). Uitzonderlijk kan dit in samenspraak met de dierenarts verlengd worden (vb. overwinteraars).

Huisvesting, dierverzorging en voeding worden tijdens deze reconditioneringsfase aangepast zodat het mogelijk is om de fysische en mentale gezondheid van het dier te beoordelen, vb. voor vogels betekent dit huisvesting in een grotere vliegekooi.

Eke kooi dient voorzien te zijn van een geüpdatete hospitalisatiefiche (met vermelding van RK) als er een dier aanwezig is.

2.5 Vrijlatingsfase

Een dier is klaar voor vrijlating als het mentaal en fysiek 'voldoende fit' is ('fit for nature'). Dit betekent:

- het dier is gezond;
- het dier is locomotorisch in orde;
- het dier heeft voldoende gewicht (in overeenstemming met soort, geslacht, leeftijd, seizoen);
- het dier heeft een goede lichaamsconditie;
- het dier vertoont foerageergedrag;
- het dier vertoont normaal gedrag (kan zelfstandig eten vinden, schuilplaats vinden, voortplanten, migreren...);
- het dier kan in het wild zelfstandig en onafhankelijk van de mens overleven;
- het dier is qua vacht, huid en verenkleed in voldoende conditie om te kunnen overleven;
- het dier vormt geen risico voor de wilde fauna, biodiversiteit en ecosysteem.

Als het dier voldoende fit is voor vrijlating in de natuur moet het zo snel mogelijk vrijgelaten worden op het voor het dier meest geschikte moment van de dag of nacht. Met 'zo snel mogelijk' wordt bedoeld dat het dier onmiddellijk moet worden vrijgelaten wanneer de natuurlijke factoren, zoals voedselaanbod en seizoen, het dier voldoende kansen op overleven bieden. Antropogene factoren zijn geen geldig argument om dieren langer in het VOC te huisvesten.

Het eindresultaat (werd het dier vrijgelaten, verzorgd, overgebracht naar een ander VOC of geëuthanaseerd, of is het gestorven) wordt vervolgens toegevoegd aan het digitaal register.

3. Capaciteit

De bezettingsdichtheid bepaalt in belangrijke mate mee de **infectiedruk**. De capaciteit van een VOC is de maximaal toelaatbare bezetting. Deze maximaal toelaatbare bezetting wordt op haar beurt bepaald door de beschikbare middelen (tijd, financiën, materialen, faciliteiten en aanwezigheid van (gekwaliceerd) personeel).

Het bewaken van de capaciteit is **de verantwoordelijkheid van de VOC-beheerder (eindverantwoordelijke) en de VOC-dierenarts**.

Te allen tijde moeten het dierenwelzijn en de bioveiligheid in een VOC gegarandeerd kunnen worden. Dit betekent dat de capaciteit nooit overschreden mag worden. Wanneer de VOC-capaciteit bereikt is, dient een dier doorverwezen te worden naar een ander VOC of dient het dier geëuthanaseerd te worden.

4. Bioveiligheid en preventie van ziekteverspreiding

Elk VOC dient een **bioveiligheidsplan** te hebben:

- dit plan omvat **standaard operationele procedures** (SOPs) waarin de procedures over bioveiligheid zijn uitgewerkt. De SOPs dienen effectief gekend te zijn als de functie dit vereist. De SOPs dienen op elk moment raadpleegbaar te zijn door personeel en overheid;

Elk VOC heeft een **bioveiligheidsverantwoordelijke** met volgende taken:

- aanspreekpunt voor alle personeelsleden inzake bioveiligheid;
- bewaken dat alle personeelsleden op de hoogte zijn van de noodzakelijke bioveiligheid (SOPs) met betrekking tot hun taken;
- controle op de naleving van bioveiligheid door personeel.

4.1. Inleiding

Pathogenen kunnen overgedragen worden van dier naar mens (zoönose), van mens naar dier (omgekeerde zoönose), tussen dieren, tussen mensen en tussen dier/mens en omgeving. Oudere mensen, jonge kinderen, zwangere vrouwen en mensen met een verzwakt immuunsysteem zijn meestal gevoeliger voor zoönotische infecties.

Binnen het VOC kunnen pathogenen via verschillende wegen **geïntroduceerd en overgedragen** worden:

- via direct contact: rechtstreeks aanraken van dieren, vb. door wrijven, likken, krabben, bijten, manipuleren;
- via indirect contact: onrechtstreeks aanraken via contact met vb. voeder, water, bedding, mest, urine, voederbakjes, strooisel, schoeisel, aangrenzende kooien. Wanneer de scheiding tussen twee kooien bestaat uit een volledig gesloten structuur (dus geen gaas, draad, ...) die verhindert dat excreten zich kunnen verspreiden naar de andere kooi, dan geldt dit niet als indirect contact;
- via ecto- en endoparasieten (biologische/ mechanische vectoren), vb. vlo, teek, mug, wormen;
- via de lucht (aërogeen), ofwel in vrije vorm (vb. via sporen), op partikeltjes (vb. via stof) of via druppeltjes (of aerosol);
- iatrogeen (door medisch ingrijpen, vb. gebruik van besmette naalden, sondes);
- venerisch;
- verticaal.

Pathogenen kunnen ook via verschillende wegen een **infectie veroorzaken**:

- via inademing;
- via inslikken;
- via de slijmvliezen (vb. ogen, neus, mond door aanraken met besmette handen of bij spatincidenten) of de huid;
- via een wonde, vb. bijtwonde, insecten- of tekenbeet, direct contact met open wonde, door prik- of snijincidenten;

- iatrogeen, vb. door herhaald gebruik van eenzelfde injectienaald bij verschillende dieren, gebruik van gemeenschappelijk onderzoeksmateriaal (vb. endoscoop, thermometer bevuild met bloed of fecaal materiaal).

De overdracht van pathogenen door indirect contact (vb. besmet voeder, besmette kooien, besmette kledij, lucht) of direct contact (vb. contact tussen dieren) moet zoveel mogelijk verhinderd worden. De kans op overdracht wordt in belangrijke mate bepaald door hoe vaak een bepaalde overdrachtsroute voorkomt, vb. als de kans op overdracht via een mug klein is, maar er zijn veel muggen, wordt de kans op overdracht veel groter.

Bioveiligheidsmaatregelen hebben als doel:

- de veiligheid en gezondheid van de personen die de dieren verzorgen/behandelen te bewaken;
- het beperken van het risico op insleep van ziekteverwekkers in het VOC;
- het voorkomen van transmissie van pathogenen van dier naar mens (zoönosen);
- het voorkomen van transmissie van pathogenen tussen dieren onderling (zowel tussen dieren in het VOC als naar wilde populaties);
- het voorkomen van transmissie van pathogenen van mens naar dier (omgekeerde zoönosen);
- het voorkomen van transmissie van pathogenen vanuit een VOC naar de omgeving.

De bioveiligheidsmaatregelen in een VOC dienen om de **infectiedruk laag te houden**. De infectiedruk is de hoeveelheid besmettelijke pathogenen waaraan mens of dier wordt blootgesteld.

Kennis van de principes en praktijk van bioveiligheid zijn bijgevolg noodzakelijk om introductie en verspreiding van deze pathogenen te voorkomen. De aangewezen bioveiligheidsmaatregelen ter preventie van overdracht van pathogenen dienen immers steeds genomen te worden bij transport, huisvesting, manipulatie en verzorging van wilde dieren. Elke personeelslid dient zodoende op de hoogte te zijn van deze principes.

De bioveiligheidsmaatregelen zoals beschreven in dit hoofdstuk beperken het risico op overdracht van pathogenen tussen dieren en naar de mens (in beide richtingen), tussen dieren onderling (zowel tussen dieren in het VOC als naar wilde populaties) en van dier naar omgeving. Indien de pathogeen het vereist, dienen bijkomend specifieke maatregelen genomen te worden (vb. *Echinococcus multilocularis*).

4.2 Bioveiligheidsmaatregelen ter preventie van pathogeen overdracht

Hieronder wordt een overzicht gegeven van de standaard op te volgen bioveiligheidsmaatregelen in een VOC. In geval van een specifieke **ziekte-uitbraak** binnen het VOC dienen de door de verantwoordelijke overheid opgelegde, bijkomende bioveiligheidsmaatregelen opgevolgd te worden.

4.2.1 Toegankelijkheidsbeperkingen voor personeel en bezoekers

Personeel en bezoekers vormen een mogelijke bron van **insleep van infecties** in het opvangcentrum. Sommige dieren zijn gevoelig voor humane pathogenen (vb. egels kunnen ziek worden ten gevolge van het humane alfa herpes virus 1). Mensen kunnen daarnaast ook infecties van huisdieren overdragen.

- **Personeel:**

- bij ziekte (veroorzaakt door een infectie) wordt het betreden van het VOC door een ziek personeelslid vermeden;
- indien toegang tot het VOC door een ziek personeelslid toch noodzakelijk of gewenst is (vb. voor het uitvoeren van administratief werk), kan dit enkel in de lokalen waar er geen direct of indirect contact is met dieren, dierverblijven, voeder en/of materiaal dat wordt gebruikt voor verzorging, voederen, en reinigen van dierverblijven;
- na contact met zieke gehouden dieren buiten het VOC dienen gepaste maatregelen genomen te worden om insleep van ziekten in het VOC te voorkomen. Dit is afhankelijk van de epidemiologische situatie en moet bepaald worden in overleg met de dierenarts en de overheid (vb. bij een uitbraak van aviaire influenza bij de kippen van een personeelslid mag dit personeelslid het VOC niet betreden).
- **Bezoekers:**
 - **Toekomstige standaard** (timing nog te bepalen):
 - in de **diergeneeskundige unit** worden geen bezoekers toegelaten. Deze unit kan hoogstens bezichtigd worden vanachter volledig gesloten glas dat een inkijk geeft op de werkzaamheden (vb. via spiegelglas) of via camera's;
 - in de **reconditioneringsunit** mag men zich langs en tussen kooien begeven op voorwaarde dat enige afstand tot de kooien bewaard wordt. Hierbij mag er geen direct of indirect contact (vb. door aanraken van de kooien) zijn met de dieren;
 - huidige standaard:** zolang de diergeneeskundige en reconditioneringsunit niet van elkaar gescheiden zijn:
 - in lokalen waar RK-groen, RK-oranje en RK-rood gehuisvest zijn, worden geen bezoekers toegelaten. Deze lokalen kunnen hoogstens bezichtigd worden vanachter volledig gesloten glas dat een inkijk geeft op de werkzaamheden (vb. via spiegelglas) of via camera's;
 - men mag zich langs en tussen kooien van dieren in RK-wit begeven op voorwaarde dat enige afstand tot de kooien bewaard wordt. Hierbij mag er geen direct of indirect contact (vb. door aanraken van de kooien) zijn met de dieren;
 - een eventuele **educatieve unit** moet fysiek afgescheiden zijn van de diergeneeskundige- en reconditioneringsunit (vb. door een deur of glazen wanden of gelegen in een afzonderlijk gebouw).
- Mogelijk worden bijkomende bioveiligheidsmaatregelen opgelegd voor specifieke pathogenen. In dergelijk geval worden deze bijkomende bioveiligheidsmaatregelen door de overheid gecommuniceerd aan de VOCs.

Personeel kan pathogenen ook **buiten** het opvangcentrum brengen. Om dit risico te beperken dienen de maatregelen in dit hoofdstuk gevolgd te worden en gelden bijkomend volgende maatregelen:

- er worden geen dieren uit het opvangcentrum meegenomen door het personeel tenzij voor overdracht naar een ander VOC of vrijlating;
- in het geval een aangifteplichtige dierziekte in het VOC aanwezig is, wordt met de dierenarts en de bevoegde overheden overlegd welke maatregelen genomen moeten worden om overdracht naar mens, gehouden dieren of wilde dieren buiten het VOC te vermijden.

4.2.2 Hygiënemaatregelen bij direct of indirect contact met dieren

Nagels dienen schoon en kortgeknipt te zijn.

Toekomstige standaard (timing nog te bepalen): er mogen geen valse nagels gedragen worden.

Huidige standaard: bij valse nagels moeten te allen tijde wegwerphandschoenen gedragen worden (zie 4.2.3) waarbij de gewone handhygiëne van kracht blijft.

Tijdens het hanteren en verzorgen van dieren mogen geen **verwijderbare juwelen aan hand of pols** gedragen worden. Bij niet-verwijderbare juwelen aan hand of pols moeten te allen tijde handschoenen gedragen (zie 4.2.3) worden waarbij de gewone handhygiëne van kracht blijft.

Aanbrengen van cosmetica en manipuleren van contactlenzen kan enkel met goede handhygiëne in lokalen waar er geen direct of indirect contact is met dieren. Het **aanraken van de ogen, neus, mond** dient zoveel mogelijk vermeden te worden, zeker bij dieren in RK-oranje en RK-rood.

Toekomstige standaard (timing nog te bepalen): er mag **niet gegeten, gedronken of gerookt** worden in de diergeneeskundige of reconditioneringsunit.

Huidige standaard: zolang de diergeneeskundige en reconditioneringsunit niet ruimtelijk afgescheiden zijn van de personeelsunit en overige ruimtes in het VOC mag er niet gegeten, gedronken en gerookt worden in lokalen/ruimtes waar een direct of indirect contact met wilde dieren mogelijk is.

Voedsel bestemd voor menselijke consumptie mag niet in een lokaal opgeslagen worden waar dieren, hun voeder, materialen voor dieren of dierlijk afval aanwezig zijn.

4.2.3 Persoonlijke beschermingsmiddelen (PBM) bij direct of indirect contact met dieren

De noodzakelijke **PBM** (vb. handschoenen, overall, overschort, broek, schoenen, beschermbrillen, gelaatsscherm, mondklappers) dienen schoon en voldoende beschikbaar aanwezig te zijn in het VOC.

In alle lokalen en ruimtes in het VOC waar direct of indirect contact met dieren mogelijk is (vb. verzorging, reinigen van kooien, verplaatsen van kadavers) wordt altijd gepaste beschermende kleding gedragen:

- **wegwerphandschoenen (vinyl/nitril)**
 - **bij activiteiten gerelateerd aan dieren in RK-wit en RK-groen (verzorging, reiniging...)** is het dragen van wegwerphandschoenen niet verplicht. Hierbij gelden de voorschriften inzake reiniging en ontsmetting zoals beschreven in 4.3.3, ook bij het gebruik van wegwerphandschoenen;
 - **bij activiteiten gerelateerd aan dieren in RK-oranje en RK-rood of wanneer de RK (nog) niet gekend is** (zoals vb. in het opvanghuis, wachtzone, onderzoekskamer) **is het dragen van wegwerphandschoenen altijd verplicht** bij elk direct en indirect contact met dieren (vb. verzorging, reiniging van materiaal en kooien). Hierbij gelden de voorschriften inzake reiniging en ontsmetting zoals beschreven in 4.3.3, ook bij het gebruik van wegwerphandschoenen;
- **werkhandschoenen**
 - wanneer het hanteren van dieren kan resulteren in significant letsel (bijtwonde, krabletsel) dienen specifieke voorzorgen genomen te worden zoals handschoenen die resistent zijn aan beten (zogenaamde werkhandschoenen);
 - wanneer de RK het dragen van wegwerphandschoenen vereist, dienen werkhandschoenen steeds over wegwerphandschoenen gedragen te worden omdat werkhandschoenen onvoldoende bescherming bieden tegen besmettelijke organismen;
- **bedrijfseigen overall of overschort met eventueel broek**

- alvorens de werkzaamheden voor het VOC aan te vatten, trekken personeelsleden in het omkleedlokaal gereinigde, bedrijfseigen kledij aan:
 - bij verzorging van kleine dieren en reiniging van kleine materialen volstaat een overschort;
 - bij verzorging van grote dieren en reiniging van grotere materialen of kooien gebruikt men een overschort met broek of een overall;
- het is ten zeerste aanbevolen, en bij aankoop van nieuwe bedrijfseigen overschorten verplicht, dat een overschort tot op de knieën komt;
- de buitenste laag van de kledij is beschermend en moet de kledij eronder volledig afdekken, er mag dus geen andere kledij (vb. een langere mouw) onder de beschermende kledij uitkomen (tenzij enkel een overschort gebruikt moet worden);
- in het isolatielokaal dient de beschermende kledij steeds lange mouwen te hebben ter bescherming van de persoon;
- de beschermende, bedrijfseigen kledij wordt na het beëindigen van de werkzaamheden in het omkleedlokaal uitgetrokken en bij voorkeur in het VOC achtergelaten voor reiniging (zie 4.3.3);
- deze kledij wordt uitsluitend gebruikt in het VOC of bij transport van dieren in opdracht van het VOC;
- **toekomstige standaard** (timing nog te bepalen): voor goede opvolging van de bioveiligheid moet in de diergeneeskundige unit en de reconditioneringsunit beschermende kledij in verschillende kleuren of met een verschillend, duidelijk zichtbaar merkteken (vb. velcro patch, band rond de arm) gebruikt worden; wanneer gewerkt wordt met aparte verzorgingsteams per RK, kan overwogen worden om een kleur/merkteken per RK te gebruiken;

huidige standaard: zolang de diergeneeskundige en reconditioneringsunit niet van elkaar gescheiden zijn, is beschermende bedrijfseigen kledij verplicht maar dient deze kledij nog geen kleurcode te hebben;
- **waterdichte schoenen**
 - alvorens werkzaamheden voor het VOC aan te vatten, trekken personeelsleden in het omkleedlokaal waterdichte, reinigbare schoenen aan (vb. crocs, rubberen laarzen);
 - het materiaal van de schoenen laat toe om de ontsmettingsbaden te gebruiken (zie 4.3.3);
 - ter verhoging van de waakzaamheid en sensibilisering, is het aanbevolen dat het schoeisel herkenbare bedrijfseigen schoenen zijn. Wanneer toch eigen schoenen gebruikt worden, mogen deze enkel voor de werkzaamheden in het VOC gebruikt worden;
 - **toekomstige standaard** (timing nog te bepalen): de schoenen wordt na het beëindigen van de werkzaamheden voor het VOC in het omkleedlokaal achtergelaten en worden dus niet meegenomen naar huis;

huidige standaard: schoenen mogen mee naar huis, op voorwaarde dat de schoenen gereinigd en ontsmet worden bij binnenkomen en verlaten van het omkleedlokaal;
- **beschermbril**
 - dient steeds gedragen te worden bij risico op spatten van chemische producten (vb. vloeistoffen onder druk) en/of wanneer trauma aan de ogen kan toegebracht worden (vb. pikken van snavel);
 - verplicht bij RK-rood en aanbevolen bij RK-groen en RK-oranje bij risico op direct en indirect contact van dierlijk materiaal met ogen (vb. een niezend dier, reiniging van kooien);

- een persoonlijke bril beschermt de zijkant van de ogen niet tegen spatten en is dus geen beschermbril;
- **gelaatsscherm en mondmasker (minimaal FFFP2)**
 - dient gedragen te worden bij gebruik van **hogedrukreiniging** van huisvesting (alle RK), deze actie verhoogt immers het risico op transmissie van pathogenen via aerosol.

Voor dieren in RK-rood in het isolatielokaal gelden specifieke vereisten (zie tabel 1).

4.2.4 Contact tussen dieren in diergeneeskundige en reconditioneringsunit

Algemene principes:

- **toekomstige standaard** (timing nog te bepalen): de reconditioneringsunit (dieren in RK-wit) is fysiek gescheiden van de diergeneeskundige unit (dieren in RK-groen, RK-oranje, RK-rood). Dieren uit de diergeneeskundige unit zijn dus op geen enkel moment in direct of indirect contact met dieren uit de reconditioneringsunit;
huidige standaard: zolang de diergeneeskundige en reconditioneringsunit niet van elkaar gescheiden zijn, worden dieren in RK-wit zoveel mogelijk in een apart lokaal of aparte buitenruimte gehuisvest;
- **toekomstige standaard** (timing nog te bepalen): de verschillende RK worden in verschillende, fysiek van elkaar gescheiden lokalen/ruimtes gehuisvest;
huidige standaard: zolang dieren van RK-groen en RK-oranje in eenzelfde lokaal gehuisvest worden, mag er geen direct contact zijn tussen de verschillende risicoklassen en de kooien van de verschillende risicoklassen mogen niet aan elkaar grenzen. Bovendien moeten tijdens dezelfde verzorgingsronde steeds eerst de dieren in RK-groen verzorgd/behandeld worden en daarna de dieren in RK-oranje;
- de toegang van **wilde dieren die zich buiten het VOC bevinden** tot de materialen en infrastructuur van het VOC moet zoveel mogelijk voorkomen worden. Ongewenste knaagdieren en insecten zoals vliegen en muggen kunnen infecties spreiden. Hun populaties dienen in een VOC steeds onder controle gehouden te worden (zie 4.4);
- **gehouden dieren** (i.e. dieren met een eigenaar; dit kunnen zowel gedomesticeerde soorten als wilde soorten zijn) kunnen pathogenen overdragen naar wilde dieren en vice versa en kunnen pathogenen vanuit het VOC overdragen naar mens en/of omgeving. Gehouden dieren worden daarom bij voorkeur uit het VOC geweerd om overdracht van pathogenen te voorkomen.
 - worden gehouden dieren tot het VOC toegelaten, dan moeten deze vrij van ziektes zijn;
 - **toekomstige standaard** (timing nog te bepalen): huisvesting van gehouden dieren gebeurt bij voorkeur in een volledig gescheiden unit. Wanneer dat niet mogelijk is, dienen gehouden dieren zonder uitzondering in de reconditioneringsunit gehuisvest te worden. Hierbij dienen de huisvesting en verzorging van gehouden dieren en wilde dieren vanuit een One Health perspectief strikt gescheiden te zijn:
 - er mag nooit direct of indirect contact zijn tussen gehouden en wilde dieren. Gehouden dieren en wilde dieren worden daarom in verschillende ruimtes of in verschillende kooien met een minimale afstand van 2m tussen de kooien gehuisvest;
 - de kooien worden niet gemengd gebruikt, dit wil zeggen dat elke kooi exclusief bestemd is voor wilde dieren, dan wel gehouden dieren, en dit geldt ook bij periodes van leegstand;

- alle materialen voor verzorging en reiniging (vb. voederbakjes, borstel, vuilblik) zijn exclusief bestemd voor wilde dan wel gehouden dieren;
- huidige standaard:** zolang de diergeneeskundige en reconditioneringsunit niet van elkaar gescheiden zijn:
 - bovenstaande bepalingen blijven gelden;
 - het is aanbevolen om de afstand tussen gehouden dieren en dieren in RK-oranje zo groot mogelijk te maken;
- vrij bewegende gehouden dieren zijn enkel toegelaten in de intakebalie, administratief lokaal en educatieve unit.

Contact per RK:

- **dieren in RK-wit:**
 - **toekomstige standaard** (timing nog te bepalen): deze dieren worden gehuisvest in de reconditioneringsunit (zie 5.2.7) die fysiek afgescheiden is van (lokalen/kooien van) de diergeneeskundige unit (zie 5.2.6);
huidige standaard: zolang de diergeneeskundige en reconditioneringsunit niet van elkaar gescheiden zijn, worden dieren in RK-wit zoveel mogelijk in een apart lokaal/buitenruimte gehuisvest;
 - direct of indirect contact met andere dieren in RK-wit toegestaan. Bijgevolg kunnen dieren in RK-wit samen met andere dieren van dezelfde soort of compatibele diersoorten in RK-wit gehuisvest worden indien mogelijk voor de betreffende diersoort (vb. agressie vermijden);
 - geen direct of indirect contact met dieren in RK-groen, RK-oranje of RK-rood;
 - direct (vb. door wilde vogels in en op vliegkooien) en indirect contact (vb. via faeces van wilde vogels op kooien) met andere wilde dieren die zich buiten het VOC bevinden zoveel mogelijk vermijden;
 - geen direct of indirect contact met gehouden dieren;
- **dieren in RK-groen:**
 - **toekomstige standaard** (timing nog te bepalen): deze dieren worden gehuisvest in de diergeneeskundige unit (zie 5.2.6). Er wordt een apart lokaal voorzien voor RK-groen. Afhankelijk van de diersoorten die opgenomen worden, kunnen meerdere verzorgingslokalen ingericht worden;
huidige standaard: zolang dieren van RK-groen en RK-oranje in eenzelfde lokaal gehuisvest worden, mag er geen direct en indirect contact zijn tussen de verschillende risicoklassen én de kooien van de verschillende risicoklassen mogen niet aan elkaar grenzen;
 - direct of indirect contact met andere dieren in RK-groen toegestaan. Bijgevolg kunnen dieren in RK-groen samen met andere dieren van dezelfde soort of compatibele diersoorten in RK-groen gehuisvest worden indien mogelijk voor de betreffende diersoort (vb. agressie vermijden);
 - geen direct of indirect contact met dieren in RK-oranje, RK-rood of RK-wit;
 - direct en indirect contact met andere wilde dieren die zich buiten het VOC bevinden zoveel mogelijk vermijden;
 - geen direct of indirect contact met gehouden dieren;
- **dieren in RK-oranje:**
 - **toekomstige standaard** (timing nog te bepalen): deze dieren worden gehuisvest in de diergeneeskundige unit (zie 5.2.6). Er wordt een apart lokaal voorzien voor RK-oranje.

Afhankelijk van de diersoorten die opgenomen worden, kunnen meerdere verzorgingslokalen ingericht worden;

huidige standaard: zolang dieren van RK-groen en RK-oranje in eenzelfde lokaal gehuisvest worden, mag er geen direct en indirect contact zijn tussen de verschillende risicoklassen én de kooien van de verschillende risicoklassen mogen niet aan elkaar grenzen;

- geen direct of indirect contact met andere dieren in RK-oranje. Bijgevolg dienen dieren in RK-oranje individueel gehuisvest te worden; jongen uit hetzelfde nest kunnen op advies van de dierenarts uitzonderlijk samen gehuisvest worden;
- geen direct of indirect contact met dieren in RK-wit, RK-groen of RK-rood;
- geen direct of indirect contact met andere wilde dieren die zich buiten het VOC bevinden;
- geen direct of indirect contact met gehouden dieren;
- **dieren in RK-rood:**
 - deze dieren worden gehuisvest in het **isolatielokaal** (dat onderdeel uitmaakt van de diergeneeskundige unit; zie 5.2.6) tot ze vrij zijn van ziektesymptomen en de betreffende pathogenen;
 - geen direct of indirect contact met andere dieren in RK-rood. Bijgevolg dienen dieren in RK-rood individueel gehuisvest te worden; jongen uit hetzelfde nest kunnen op advies van de dierenarts uitzonderlijk samen gehuisvest worden;
 - geen direct of indirect contact met dieren in RK-wit, RK-groen, RK-oranje;
 - geen direct of indirect contact met andere wilde dieren die zich buiten het VOC bevinden;
 - geen direct of indirect contact met gehouden dieren.

4.2.5 Hanteren en verzorgen van dieren

Personeel dient opgeleid te zijn om dieren correct te hanteren alvorens contact met dieren mogelijk is. Niet correct hanteren verhoogt sterk de kans op krab- of bijt wonden. Dergelijke wonden zijn een belangrijke intredepoot voor zoönotische pathogenen.

Het hanteren van wilde dieren wordt in een VOC steeds tot het strikt noodzakelijke minimum beperkt, i.e. strikt noodzakelijk voor diergeneeskundige zorgen, voederen, verplaatsen.

Een isolatielokaal is enkel toegankelijk voor werknemers die geschoold zijn in en vertrouwd zijn met de verzorging van dieren in een bioveilige werking, niet voor vrijwilligers.

Jonge dieren worden bij voorkeur voorafgaand aan de volwassen dieren verzorgd/behandeld.

4.2.6 Behandeling van het dier

Infecties met ecto- en endoparasieten dienen zo snel mogelijk na de intake behandeld te worden. Deze vormen een bron van infecties voor mens en dier.

Correct antibioticagebruik is noodzakelijk om de ontwikkeling van resistente kiemen te beperken. Via vrijgelaten dieren kunnen antimicrobieel resistente kiemen in de omgeving verspreid worden. Verantwoord antibioticum gebruik is cruciaal om ontwikkeling van resistente kiemen te vermijden:

- antibioticum behandeling mag enkel ingesteld worden op voorschrift en onder toezicht van de dierenarts;

- afgesloten antibiotica opslag moet beheerd worden door de dierenarts;
- een correcte dosering en behandeltime dienen gerespecteerd te worden;
- gebruik van antimicrobiële middelen is geregeld door KB 21/7/2016 (met recente aanpassingen) en deze wetgeving dient te allen tijde strikt gevolgd te worden.

4.2.7 Materiaal en stockage

Voedsel bestemd voor menselijke consumptie mag niet in een lokaal opgeslagen of verbruikt worden waar dieren, hun voeder of materialen voor dieren aanwezig zijn.

Materialen voor personeel dienen strikt gescheiden te blijven van deze die bestemd zijn voor de dieren. Zo mag er bijvoorbeeld geen gedeeld gebruik zijn van wasbakken, koelkast, oven, diepvriezer, wasmanden of wasmachine.

Materialen die gebruikt worden voor de reiniging (borstels, emmers, tuinslang...) dienen lokaal specifiek te zijn en mogen niet uitgewisseld worden tussen de verschillende VOC-lokalen/ruimten.

Correcte stockage en gebruik van diervoeder is niet alleen belangrijk voor de kwaliteit van het voeder maar ook om insleep van infecties te vermijden, vb. als voeder gecontamineerd wordt met mest van wilde knaagdieren of vogels:

- voeder dient bij de correcte temperatuur en luchtvochtigheid bewaard te worden:
 - droog voeder dient in een afgesloten container koel en droog bewaard te worden;
 - diepvriesvoer dient bewaard te worden in de diepvries en ontdooid te worden in een frigo;
- voeder dient afkomstig te zijn van een gekende en betrouwbare bron;
- de houdbaarheidsdatum van voeder dient gerespecteerd te worden. Slechts uitzonderlijk, op voorwaarde dat het type voeder zich hiertoe leent en in samenspraak met de dierenarts, kan deze datum (beperkt) overschreden worden. Voeder dat zichtbaar gecontamineerd is met insecten of schimmel mag niet meer gebruikt worden om dieren te voederen ook al is de houdbaarheidsdatum nog niet overschreden.

4.3 Reiniging en ontsmetting bij direct en indirect contact met dieren

Reiniging en ontsmetting zijn noodzakelijk om de verspreiding van ziekten tussen dieren en tussen dieren en mensen te voorkomen, om de infectiedruk in de dierfaciliteiten zo laag mogelijk te houden en het risico op verspreiding naar de omgeving te beperken. Elk personeelslid in het VOC dient op de hoogte te zijn van de noodzakelijke reinigings- en ontsmettingsprotocollen die in dit handboek worden beschreven.

Reductie van de infectiedruk gebeurt door correcte **reiniging, ontsmetting en afvalverwerking (zie 4.7)**. Het **scheiden van 'schone' en 'vuile' stromen** is hierbij zeer belangrijk: zo mag bijvoorbeeld vuil en/of besmet materiaal (zoals gebruikte drink- en voederbakjes) niet in contact komen met gereinigd en/of ontsmet materiaal (zoals propere drink- en voederbakjes).

4.3.1 Algemeen reinigingsprotocol voor handen

Handhygiëne is één van de belangrijkste maatregelen om overdracht van pathogenen naar (andere) personen, dieren of omgeving te voorkomen.

Het algemeen toepasbaar reinigings- en ontsmettingsprotocol voor handen behelst de stappen zoals vermeld in Tabel 2. De watertemperatuur is enkel relevant voor comfort, niet voor de reiniging zelf.

Tabel 2 Opeenvolgende stappen in het reinigings- en ontsmettingsprotocol voor handen

Stap	Actie
REINIGEN	
1	Open de kraan zonder de kraan aan te raken met de handen (openen met de elleboog of met een wegwerphanddoekje)
2	Bevochtig de handen met water en neem een voldoende hoeveelheid vloeibare zeep
3	Wrijf de handen lang genoeg (40 - 60 seconden) over elkaar, zorg dat de boven- en onderkant goed bedekt zijn met zeep
4	Wrijf hierbij goed alle vingertoppen in
5	Wrijf ook tussen de vingers
6	Neem ook de polsen mee
7	Spoel de handen goed af zodat alle zeepresten verwijderd worden
8	Droog de handen af met een wegwerphanddoekje
9	Sluit de kraan zonder de kraan aan te raken met de handen (sluiten met de elleboog of met een wegwerphanddoekje zodat je handen niet opnieuw besmet geraken)
ONTSMETTEN	
10	Handen inwrijven met ontsmettingsvloeistof (70% ethanol) gedurende 20-30 sec

4.3.2 Algemeen reinigings- en ontsmettingsprotocol voor materialen

Het reinigen is een onmisbare eerste stap om tot een propere omgeving en reductie van het aantal pathogenen te komen. Ontsmetting is enkel zinvol wanneer er een grondige reiniging aan is voorafgegaan.

Het algemeen toepasbaar reinigings- en ontsmettingsprotocol behelst 6 verplichte, opeenvolgende stappen (zie Tabel 3) en dient onder meer toegepast te worden bij het reinigen van lokalen, kooien, transportboxen of -voertuigen of herbruikbaar materiaal.

Tabel 3 Opeenvolgende stappen in het reinigings- en ontsmettingsprotocol voor materialen

Stap	Actie	Duiding
REINIGEN		
Omdat desinfectantia (ontsmettingsmiddelen) geïnactiveerd kunnen worden door organisch materiaal is een grondige reiniging noodzakelijk vooraleer te desinfecteren.		
	Vorbereiding	Verwijder eventuele losstaande voorwerpen (vb. eet- en drinkbak, kooiverrijking).
1	Droog reinigen	Organisch materiaal (vb. stro, hooi, mest) dient zoveel mogelijk droog verwijderd te worden. Stofvorming dient vermeden te worden tijdens dit proces.
2	Nat reinigen met detergent	Het resterende, aangekoekte organisch materiaal dient geweekt te worden met een geschikt (niet-giftig) detergent.
3	Naspoelen, eventueel met hogedrukspuit	Naspoelen met zuiver water om organisch materiaal en detergentresten te verwijderen. Indien nodig kan hogedrukreiniging gebruikt worden in lokalen waar geen dieren aanwezig zijn.
4	Drogen	Om verdunning van het desinfectans te voorkomen dienen de lokalen of kooien volledig gedroogd te worden vooraleer te ontsmetten. Hierbij dient de droogtijd gerespecteerd te worden.

ONTSMETTEN

Gebruikte desinfecterende producten dienen een **breedspectrum werking** te hebben met een korte contacttijd (snelle werking). De producten dienen **veilig** te zijn voor mens en dier en mogen geen residuele toxiciteit hebben. Ze mogen niet corrosief zijn en moeten bij voorkeur vrij zijn van geur en dampen. Enkel geregistreerde producten mogen gebruikt worden. De voorgeschreven **contacttijd, concentratie, temperatuur, relatieve vochtigheid en pH** van het gebruikte ontsmettingsproduct dienen gerespecteerd te worden.

Voor sommige situaties dienen **specifieke ontsmettingsprotocollen** gevolgd te worden, bijvoorbeeld bij risico op contaminatie met *Echinococcus* sp. (vb. vossen; de eieren zijn gevoelig aan temperaturen > 60°C en aan 4% hypochloriet (min. 10 minuten)) of *Baylisascaris* (vb. wasberen; de eieren zijn gevoelig aan temperaturen > 60°C maar weinig gevoelig aan chemicaliën).

5	Ontsmetten	Alle oppervlakten dienen goed bevochtigd (spray, schuim, vernevelen, begassen) te worden met het desinfectans (concentratie en contacttijd volgens bijsluiter product). Tijdens de desinfectie stap dient voldoende geventileerd te worden. Afhankelijk van het gebruikte desinfectans dient na de ontsmetting het lokaal, kooi, materiaal... gespoeld te worden om te voorkomen dat de dieren in contact komen met het desinfectans.
6	Drogen	De laatste stap van het ontsmettingsprotocol is een droogstap: vooraleer de kooi, materiaal... terug in gebruik genomen kan worden, dient deze volledig droog te zijn.
7	Testen	<i>Optioneel</i>

Bij het reinigen en ontsmetten wordt ruimtelijk steeds van boven naar onder gewerkt: eerst plafonds, dan wanden, dan vloeren.

Tijdens het reinigingsproces dient het personeel PBM te dragen zoals hoger vermeld (zie 4.2.3).

Het reinigings- en ontsmettingsprotocol dient neergeschreven te worden in het SOP-boek van het VOC en dient gekend te zijn en strikt opgevolgd te worden door het betrokken personeel.

4.3.3 Specifieke toepassing van reinigings- en ontsmettingsprotocollen in een VOC

Handen (zie 4.3.1)

- handen **reinigen bij de start van werkzaamheden** in het VOC;
- **bij activiteiten gerelateerd aan dieren in RK-wit en RK-groen (verzorging, reiniging...):**
 - het dragen van wegwerphandschoenen (vinyl/nitril) is niet verplicht, bij gebruik van handschoenen blijft de hieronder beschreven handhygiëne geldig;
 - bij het betreden van een lokaal/kooi: steeds starten met ontsmetten van handen vooraleer de verzorging aan te vangen;
 - binnen het lokaal/kooi:
 - tussen dieren uit eenzelfde kooi: geen actie ondernemen;
 - tussen dieren van verschillende kooien:
 - de handen ontsmetten wanneer de handen proper zijn;
 - de handen reinigen en vervolgens ontsmetten wanneer er bevuiling van de handen is of na contact met lichaamsvloeistoffen of wanneer er kans is op contact met alcohol resistente organismen, vb. parvovirus, sporevormende organismen, parasitaire organismen;
 - bij het verlaten van het lokaal:
 - de handen ontsmetten wanneer de handen proper zijn;

- de handen reinigen en ontsmetten wanneer er bevuilding van de handen is of na contact met lichaamsvloeistoffen of wanneer er kans is op contact met alcohol resistente organismen, vb. parvovirus, sporevormende organismen, parasitaire organismen;
- **bij activiteiten gerelateerd aan dieren in RK-oranje en RK-rood (verzorging, reiniging...) of wanneer de RK (nog) niet gekend is** (zoals vb. in het opvanghuis, wachtzone, onderzoekskamer):
 - **het dragen van wegwerphandschoenen (vinyl/nitril) is altijd verplicht** bij elk direct en indirect contact met dieren. **Het gebruik van wegwerphandschoenen komt bovenop de hieronder beschreven handhygiëne en vervangt ze niet;**
 - **gescheurde handschoenen moeten onmiddellijk vervangen worden;**
 - bij het betreden van een lokaal/kooi: steeds starten met ontsmetten van handen vooraleer de verzorging aan te vangen;
 - binnen het lokaal/kooi:
 - tussen dieren uit eenzelfde kooi: geen actie ondernemen;
 - tussen dieren van verschillende kooien:
 - de handen ontsmetten wanneer de handen proper zijn;
 - de handen reinigen en vervolgens ontsmetten wanneer er bevuilding van de handen is of na contact met lichaamsvloeistoffen of wanneer er kans is op contact met alcohol resistente organismen, vb. parvovirus, sporevormende organismen, parasitaire organismen;
 - bij het verlaten van het lokaal:
 - de handen ontsmetten wanneer de handen proper zijn;
 - de handen reinigen en ontsmetten wanneer er bevuilding van de handen is of na contact met lichaamsvloeistoffen of wanneer er kans is op contact met alcohol resistente organismen, vb. parvovirus, sporevormende organismen, parasitaire organismen;
- bij het betreden van de propere keuken en de personeelsunit worden de handen ontsmet;
- reinigings- en ontsmettingsprotocollen dienen zichtbaar opgehangen te worden bij de ingang van elk lokaal en bij elke wasbak.

Herbruikbare kledij (zoals overall, overschort, broek, werkhandschoenen)

- deze kledij wordt regelmatig/tijdig gereinigd;
- als de kledij doorheen de dag sterk verontreinigd geraakt (vb. mest), dient ze onmiddellijk gereinigd te worden;
- kledij die gedragen werd bij direct of indirect contact met dieren in de diergeneeskundige unit dient eerst gereinigd te worden vooraleer deze kledij gebruikt kan worden in de reconditioneringsunit;
- herbruikbare kledij moet gereinigd worden op minstens 40°C en moet volledig gedroogd worden voor een volgend gebruik (lucht, droogkast).

Schoenen

- **Toekomstige standaard** (timing nog te bepalen): bij het binnen- en buitengaan van de diergeneeskundige- en reconditioneringsunit, alsook bij het binnen- en buitengaan van het isolatielokaal (RK-rood), dienen schoenen gereinigd en ontsmet te worden;

- huidige standaard:** zolang de diergeneeskundige en reconditioneringsunit niet van elkaar gescheiden zijn, dienen schoenen gereinigd en ontsmet te worden bij binnenkomen en verlaten van het omkleedlokaal;
- schoenen of laarzen dienen eerst gereinigd te zijn van organisch materiaal vooraleer te ontsmetten;
 - reiniging:
 - kan handmatig gebeuren (afvegen met een borstel) of met behulp van een schoenveger;
 - ontsmetting:
 - gebeurt in een ontsmettingsbak;
 - voor elk desinfectans geldt dat men correct moet doseren en zich moet houden aan de instructies van de bijsluiter. De voorgeschreven concentratie dient gerespecteerd te worden en het schoeisel dient voldoende lang ondergedompeld te worden;
 - de minimale vloeistofhoogte in de ontsmettingsbak dient 5cm te zijn. Een ontsmettingsvoetbad kan voorzien worden van een schuimplastic inlegmat zodat er minder vloeistof nodig is. Het ontsmettingsvoetbad dient minimaal dagelijks alsook bij zichtbare vervuiling ververs te worden. Bij gebruik van een inlegmat dient deze dagelijks gereinigd (organisch materiaal afwassen) te worden.

Herbruikbaar materiaal

Materiaal gebruikt voor **diergeneeskundige handelingen** (vb. chirurgie, sonderen) dient gesteriliseerd te worden volgens een protocol bepaald door de dierenarts.

Reiniging en ontsmetting van overig verontreinigd, herbruikbaar materiaal dient dagelijks te gebeuren in de **vuile keuken** (klein materiaal, kleine kooien) **of ter plaatse** (groot materiaal, grote kooien) (zie 4.3.2). Uitzondering hierop vormen alle materialen uit het isolatielokaal die in het **isolatielokaal** moeten worden gereinigd.

Kooien

Hier dienen dagelijks te gebeuren:

- verwijderen van:
 - kadavers;
 - voedselresten (voor dieren in RK-wit: enkel bij accumulatie);
 - mest en urine ter preventie van geurhinder, parasieten (re-)infestatie, infectiedruk opbouw en insecten vermeerdering (voor dieren in RK-wit: enkel bij accumulatie);
- verversen van bodembedekking (strooisel, krantenpapier) voor dieren in RK-groen, RK-oranje en RK-rood;
- reinigen en ontsmetten van drink- en voederbakken (zie 4.3.2).

Hier dienen te gebeuren bij sterke verontreiniging:

- reinigen en ontsmetten van bodems/vloeren, wanden en plafonds (indien reinigbaar en ontsmetbaar, zie 5.1);
- reinigen en ontsmetten van overig herbruikbaar materiaal in de kooien (indien reinigbaar en ontsmetbaar, zie 5.1).

Hierbij dient de verstoring van de dieren zo minimaal mogelijk gehouden te worden en dient rekening gehouden te worden met dierenwelzijn en veiligheid.

Wanneer een dier een kooi verlaat, dient de volledige kooi met alle bijhorend materiaal volledig gereinigd en ontsmet te worden (indien reinigbaar en ontsmetbaar, zie 5.1). Indien de lokale omstandigheden dit vereisen (vb. geaccumuleerde infectiedruk van bepaalde pathogenen binnen grote uitwenkooien met onverharde bodems), kan de dierenarts of overheid bijkomende reiniging en ontsmetting opleggen. Het is aangewezen dat bepaalde diersoorten systematisch ontwormd worden bij binnenkomst in het VOC om de infectiedruk zo laag mogelijk te houden.

Reiniging en ontsmetting van materialen dient te gebeuren in de **vuile keuken** (klein materiaal, kleine kooien) of ter plaatse (groot materiaal, grote kooien). Uitzondering hierop vormen alle materialen uit het **isolatielokaal** die in het isolatielokaal moeten worden gereinigd.

De dierenarts en de overheid kunnen extra reinigings- en ontsmettingsmomenten of -methodieken en een eventuele leegstandperiode opleggen in geval van risico voor mens of dier.

Lokalen en gangen

➤ **Lokalen en gangen waar direct of indirect contact met dieren mogelijk is**

Hier dienen dagelijks te gebeuren:

- reinigen en ontsmetten van (indien reinigbaar en ontsmetbaar, zie 5.1) (zie 4.3.2):
 - werkoppervlakken en vloeren in de lokalen;
 - verbindende gang(en), behalve bij buitenkooien;
- reinigen en verversen van de ontsmettingsbaden voor schoenen.

➤ **Andere lokalen en gangen (vb. intake balie, administratief lokaal, personeelsunit)**

Deze lokalen dienen minimum één keer per week gereinigd te worden, en eveneens na verontreiniging.

Kadaverplaats

De kadaverplaats dient bij duidelijke verontreiniging gereinigd en ontsmet te worden.

4.4 Controleprogramma voor knaagdieren en insecten

4.4.1 Knaagdier controle

Knaagdieren kunnen ziektekiemen binnenbrengen in een VOC, verspreiden binnen een VOC en verspreiden vanuit een VOC naar de omgeving. Daarnaast veroorzaken knaagdieren vaak ook schade aan de infrastructuur. Knaagdieren kunnen aangetrokken worden tot de verblijven van de opgevangen dieren, het voeder, de infrastructuur en materialen die voor de dieren gebruikt worden. Preventie is zodoende een belangrijk onderdeel van knaagdiercontrole.

Knaagdierpreventie bestaat uit:

- beperken van schuilplaatsen (vb. mest- of afvalhopen, planten) in de omtrek van het VOC;
- zoveel mogelijk vermijden van ingangspoorten in de VOC units. Toegang tot kooien moet zoveel mogelijk beperkt worden (vb. gebruik van fijn gaas met maaswijdte van $\leq 5\text{mm}$);
- het bewaren van voeder in afgesloten lokalen en afgesloten recipiënten;

- het voorkomen van ondergraven in buitenkooien met behulp van bijvoorbeeld een cement gevulde greppel of verharde ondergrond.

Wanneer knaagdieren voor overlast zorgen en de overlast niet onder controle te krijgen is met de genoemde maatregelen, dient een bestrijdingsplan uitgevoerd te worden, rekening houdend met de geldende wetgeving.

Gehouden dieren (vb. katten, honden) mogen in een VOC nooit ingezet worden als knaagdierbestrijders.

4.4.2 Invertebraten controle

Vliegen, mijten, teken, vlooien, kevers of muggen kunnen rechtstreeks hinder veroorzaken aan een dier (vb. vederbeschadiging, jeuk, myiase) en kunnen een vector zijn voor pathogenen.

In alle units dienen invertebraten bestreden te worden met volgende bijkomende bioveiligheidsmaatregelen:

- behandeling van dieren tegen ectoparasieten bij opname in het VOC, indien aangewezen en in samenspraak met de dierenarts;
- kieren en spleten dienen zo veel mogelijk voorkomen te worden in de huisvesting;
- horren dienen voorzien te worden aan de ramen en deuren van de diergeneeskundige unit;
- insectengaas dient voorzien te worden op ventilatiegaten;
- bestrijdingsmaatregelen tegen insecten (vb. vliegenvangers, UV-vallen), bij voorkeur met minimaal gebruik van pesticiden, dienen naargelang noodzaak ingezet te worden. Bij overlast dienen pesticiden op een correcte en veilige manier gebruikt te worden. Er dient rekening gehouden te worden met hun schadelijkheid voor mens en dier;
- dieren die geïnfecteerd zijn met een vector overdraagbare infectie worden als RK-rood gemerkt en gehuisvest in een isolatielokaal. Er kan van de verplichting de dieren in een isolatielokaal te huisvesten worden afgeweken indien maatregelen genomen kunnen worden die transmissie verhinderen (vb. sluitend gebruik van muggengaas bij muggen overdraagbare ziekten).

4.5 Isolatielokaal met afzonderlijke toegang via een hygiënesluis

Dieren die door de dierenarts als RK-rood gelabeld zijn, moeten geëuthanaseerd worden of in een **isolatielokaal** (zie 5.2.6.C) gehuisvest worden en met de beschreven bioveiligheidsmaatregelen verzorgd worden tot ze vrij zijn van ziektesymptomen en betreffende pathoge(n)en.

De aanwezigheid van een isolatielokaal met hygiënesluis is voor een opvangcentrum echter **geen verplichting**. Bij afwezigheid van een correct geïnstalleerd isolatielokaal met hygiënesluis dienen dieren in RK-rood steeds geëuthanaseerd te worden.

Het isolatielokaal dient betreden te worden via een hygiënesluis (zie 5.2.6.C).

Naast de algemene, hoger beschreven bioveiligheidsmaatregelen zijn volgende bijkomende bioveiligheidsmaatregelen van kracht in hygiënesluis/isolatielokaal (zie 5.2.6.C):

- PBM:
 - bij binnenkomst in het zogenaamde 'proper gedeelte' van de hygiënesluis worden, indien nodig, kledij en schoenen uitgetrokken en op het kledij- en schoenenrek

geplaatst. Vervolgens worden verse PBM aangetrokken (zie Tabel 1). Pas daarna wordt over een bankafscheiding gestapt naar het zogenaamde 'vuil gedeelte' van de hygiënesluis. Vervolgens kan het isolatielokaal, mits ontsmetten van de schoenen (uitgezonderd wanneer overschoenen worden gebruikt), betreden worden;

- na het verlaten van het isolatielokaal worden alle isolatielokaal-specifieke PBM in het 'vuil gedeelte' van de hygiënesluis achtergelaten. PBM die in het isolatielokaal gedragen worden, zijn specifiek voor dit lokaal en mogen dus niet erbuiten gedragen worden. Vervolgens worden de handen gewassen en ontsmet. Daarna wordt over de bankafscheiding gegaan naar het 'proper gedeelte' waar, indien nodig, kledij en schoenen terug worden aangetrokken. Vervolgens kan de hygiënesluis verlaten worden;
- PBM dienen minstens vervangen te worden tussen dieren van verschillende uitbraken. Het is aangeraden de PBM na elk bezoek aan het isolatielokaal te vervangen;
- verwijderen van afval:
 - wegwerpmateriaal (zoals PBM) of biologisch afval mag het isolatielokaal enkel verlaten indien het ofwel in het lokaal zelf gedecontamineerd is (op hetzelfde moment als het lokaal) of als het afgevoerd wordt in een luchtdichte verpakking of in een stevig en hermetisch recipient als 'risicohoudend medisch afval' (zie 4.7). Het verpakte afval moet gesloten zijn en langs de buitenkant ontsmet worden bij het verlaten van de sluis/isolatielokaal. Het recipient moet een duidelijke affichering hebben dat het om risicovol afval gaat (vb. via het biohazard symbool);
- reiniging:
 - alle materialen uit het isolatielokaal dienen in principe in het isolatielokaal gereinigd en ontsmet te worden;
 - herbruikbaar besmet materiaal (vb. glaswerk), kan eveneens afgevoerd worden in een luchtdicht, gesloten recipient en ontsmet worden volgens een geschikte, gevalideerde methode (vb. autoclaveren) vóór het schoonmaken.

4.6 Water

In een VOC wordt bij voorkeur stadswater gebruikt.

Bij gebruik van putwater en regenwater is het aangewezen jaarlijks een waterstaal te nemen van de kranen waar drinkwater voor de dieren afgenomen wordt. Hierbij wordt de kwaliteit van het water microbiologisch en chemisch gecontroleerd. Dierengezondheidszorg Vlaanderen voert dergelijke controles uit. Hetzelfde geldt voor het water dat gebruikt wordt als reinigingswater.

4.7 Afvalstromen

De regelgeving inzake afvalstromen dient te allen tijde toegepast te worden.

4.8 Bioveiligheid bij ophalen, transport en vrijlaten van dieren (incl. kadavers)

4.8.1 Algemene principes

Diertransport naar of van een VOC wordt beschouwd als niet-commercieel transport (geen handelskarakter, transport naar een diergeneeskundige inrichting).

Wie transport van wilde dieren uitvoert, dient in het bezit te zijn van een **identificatiebewijs** dat uitgereikt is door een VOC of erkende taxidienst. Een model van het identificatiebewijs is opgenomen in het Soortenbesluit artikel 35 bijlage 5.

Het voertuig bevat een **affichage** van 'transport van dieren' die aan de buitenzijde zichtbaar is.

Dieren dienen vervoerd te worden in een **geschikte transportkooi of -box** waaruit ze **niet kunnen ontsnappen**, waarin ze zich **niet kunnen verwonden of vederbeschadiging kunnen oplopen en waarin ze een minimum aan stress** ondervinden. De box moet klein genoeg zijn opdat het dier niet kan rondlopen, springen, vliegen (risico op verwonding) maar moet anderzijds groot genoeg zijn om het dier toe te laten een normale houding aan te nemen. Bij transport van (zieke of gekwetste) dieren naar een opvangcentrum dient ervoor gezorgd te worden dat de ademhaling van het dier niet beperkt wordt en dat het dier minimaal pijn en ongemak lijdt. Om stress te vermijden, dienen de boxen ondoorzichtig te zijn en zoveel mogelijk gesloten maar met voldoende ventilatie. De **transport boxen** dienen ofwel uit een **reinigbaar en ontsmetbaar materiaal** te bestaan of wegwerp (vb. karton) te zijn.

Transport boxen dienen zo in het voertuig geplaatst te worden dat ze niet kunnen verschuiven of omvallen en dat de dieren geen contact met elkaar kunnen hebben.

In regel wordt elk **dier individueel** (i.e. één dier per transportkooi- of box) getransporteerd. Uitzonderingen hierop zijn bijvoorbeeld nestjongen van eenzelfde nest.

Tijdens een transport mag er om bioveiligheidsredenen **geen contact zijn tussen de bestuurder of passagiers van het voertuig en de wilde dieren**. Wilde dieren worden daarom steeds in een van de bestuurder luchtdicht afgescheiden compartiment vervoerd. Dit is bij voorkeur een aparte cabine; een voldoende grote, afgesloten bak waar de transportkooi of -box in geplaatst wordt, kan als noodoplossing gebruikt worden als er geen afgesloten bestuurderscabine is in het voertuig.

Tijdens het transport dienen er **minimale licht-, visuele, reuk-** (vb. luchtverfrisser, predator) **of geluidsstimuli** (vb. radio) te zijn voor het dier. Er moet **voldoende ventilatie en een aangepast temperatuurregime** (voorkomen van hittestress of onderkoeling) voorzien worden.

Transport van **hulpbehoevende zieke, gekwetste of verzwakte** dieren naar het opvangcentrum en **gezonde** dieren naar hun vrijlatingsplaats dient tijdens **aparte transporten** te gebeuren.

4.8.2 Ophalen van noodlijdende dieren en transport naar een opvangcentrum

PBM

- handschoenen:
 - aandoen bij aankomst na het verlaten van de bestuurderscabine;
 - uitdoen wanneer het dier in een afgesloten transport box in de koffer werd geplaatst en vooraleer opnieuw in de bestuurderscabine plaats te nemen;
- beschermde overschort of overall (zie 4.2.3):
 - **toekomstige standaard** (timing nog te bepalen):

- aandoen bij aankomst na het verlaten van de bestuurderscabine;
- uitdoen wanneer het dier in een afgesloten transport box in de koffer werd geplaatst en vooraleer opnieuw in de bestuurderscabine plaats te nemen;
- voor richtlijnen met betrekking tot reiniging: zie 4.3.3;

huidige standaard: er wordt aanbevolen een overschort of overall te dragen wanneer er bij het hanteren van een dier contact is met kledij. Wanneer geen overschort of overall wordt gedragen, wordt de gedragen kledij uitsluitend gebruikt bij transport van dieren in opdracht van een VOC of erkende taxidienst. Na reiniging kan de kledij terug gedragen worden voor andere activiteiten.

- mondk masker: bij dieren die mogelijk drager zijn van via lucht overdraagbare pathogenen (zoals zieke vogels in tijden van vogelgriepcirculatie)
 - aandoen bij aankomst na het verlaten van de bestuurderscabine;
 - uitdoen wanneer het dier in een afgesloten transport box in de koffer werd geplaatst en vooraleer opnieuw in de bestuurderscabine plaats te nemen;
- schoenen: het is aanbevolen apart en proper schoeisel te voorzien bij het betreden van de stuurcabine.

Reinigen en ontsmetten van handen (zie 4.3.1)

Na het uitdoen van de handschoenen:

- de handen ontsmetten (70% ethanol, 20-30 sec) wanneer de handen proper zijn;
- de handen reinigen en ontsmetten (70% ethanol, 20-30 sec) wanneer er bevuiling van de handen is of na contact met lichaamsvloeistoffen.

Indien er door de heersende epidemiologische omstandigheden bijkomende bioveiligheidsmaatregelen ten aanzien van bepaalde diersoorten genomen dienen te worden, wordt dat door de overheid meegedeeld.

Reiniging en ontsmetting van transportvoertuigen en transportmateriaal (zie 4.3.2):

- het materiaal waarmee een dier in direct contact is gekomen, moet na elk transport gereinigd en ontsmet worden (vb. transport box, vangmateriaal);
- bij visuele verontreiniging dient de rest van het voertuig en materiaal eveneens gereinigd en ontsmet te worden.

4.8.3 Transport van dieren vanuit een VOC ter vrijlating

Reinigen en ontsmetten van handen (zie 4.3.1):

- na manipulatie van het dier de handen ontsmetten wanneer de handen proper zijn;
- na manipulatie van het dier de handen reinigen en ontsmetten wanneer er bevuiling van de handen is of na contact met lichaamsvloeistoffen.

Reiniging en ontsmetting van transportvoertuigen en transportmateriaal (zie 4.3.2):

- het materiaal waarmee een dier in direct contact is gekomen, moet na elk transport gereinigd worden;
- bij visuele verontreiniging dient de rest van het voertuig (steeds werken van boven naar onder: eerst plafonds, dan wanden, dan vloeren) en materiaal eveneens gereinigd te worden.

4.8.4 Transport van kadavers van verdachte sterfte bij wilde fauna

De te nemen bioveiligheidsmaatregelen bij het hanteren en transporteren van kadavers van verdachte sterfte bij wilde fauna zijn beschreven in het document *“Inzameling van swabs en kadavers voor een passieve bewaking van ziekten bij in het wild levende dieren in het Vlaamse Gewest”*.

5. Infrastructuur

Elk opvangcentrum dient **standaard operationele procedures** (SOPs) te hebben waarin de procedures over bioveiligheid zijn uitgewerkt. Deze procedures dienen gebaseerd te zijn op hoofdstukken 4 en 5 en neergeschreven te worden in het SOP-boek van het opvangcentrum.

De SOPs dienen door het personeel effectief gekend te zijn als de functie en taken dit vereisen. De SOPs dienen op elk moment raadpleegbaar te zijn door het personeel en de overheid.

5.1 Algemene infrastructuur principes

Volgende algemene principes zijn van toepassing in het volledige opvangcentrum:

- **toekomstige standaard** (timing nog te bepalen): lokalen voor personeel (vb. keuken, sanitair, omkleedlokaal, refter, intake balie, VOC-winkel, administratief lokaal) dienen gescheiden te zijn (met een deur) van de diergeneeskundige en reconditioneringsunit;
huidige standaard: zolang de diergeneeskundige en reconditioneringsunit niet ruimtelijk afgescheiden zijn van de personeelsunit en overige ruimtes in het VOC dienen lokalen voor personeel (met een deur) gescheiden te zijn van lokalen/ruimtes waar een direct of indirect contact met wilde dieren mogelijk is;
- **te gebruiken materialen**: muren, plafonds, vloeren, kooien etc. moeten vervaardigd zijn uit reinigbaar, desinfecteerbaar en inert materiaal, dus gladde en niet-poreuze materialen (vb. aluminium, acryl, roestvrij staal, glasvezel, kunststof). Wordt een materiaal dat initieel niet in aanmerking komt op dermate wijze behandeld dat aan deze criteria voldaan kan worden, dan volstaat dit ook. Materiaal dat ook na behandeling onvoldoende gereinigd en ontsmet kan worden (vb. hout, gips- of spaanderplaat, beton) mag niet gebruikt worden; Indien voor kooiverrijking en zitstokken hout of takken gebruikt worden, dienen deze na gebruik grondig gereinigd en ontsmet te kunnen worden (vb. door hitte) of afgevoerd te worden;
 - **toekomstige standaard** (timing nog te bepalen): deze bepaling is verplicht voor de diergeneeskundige unit en voor lokalen/ruimtes/kooien van de reconditioneringsunit die zich in een binnenruimte bevinden;
huidige standaard: inzake materiaalgebruik: bovenstaande bepalingen zijn voorlopig enkel verplicht in het isolatielokaal;
 - deze bepaling is sterk aanbevolen voor de buitenkooien van de reconditioneringsunit. Bij niet-verharde bodems in buitenkooien van de reconditioneringsunit dient er voldoende **drainage** te zijn in de kooien zodat water niet kan accumuleren. Stilstaand water kan een bron van muggen en pathogenen worden;
- **bouw, inrichting en gebruik van kooien**:
 - kooien moeten makkelijk toegankelijk zijn;
 - dieren mogen niet kunnen ontsnappen;
 - kooien moeten toelaten om de dieren goed te kunnen observeren zonder ze te verstoren;
 - kooien (inclusief inrichting) mogen geen verwondingen of significante (veder)beschadiging veroorzaken. Ze moeten vervaardigd zijn uit atraumatisch materiaal (vb. geen scherpe randen, punten);

- kooien/dierbakken/volières moeten bestaan uit niet-toxisch materiaal (vb. geen zink);
- kooien moeten aangepast zijn aan de noden van de diersoort en de status van het dier: correcte afmetingen volgens diersoort, ontwikkelingsstadium, ziekte/kwetsuur; aangepast kooiverrijkmateriaal moet gebruikt worden;
- proper voeder en drinkwater moeten vlot toegankelijk zijn voor het dier;
- aanwezigheid van schuilruimte en slaaphok;
- elke kooi dient duidelijk genummerd/gemerkt te worden en voorzien te zijn van een hospitalisatiefiche (met vermelding van RK) als er een dier aanwezig is;
- kooien dienen zoveel mogelijk naadloos te zijn om afdoende reiniging en ontsmetting toe te laten;
- watertoevoer- en afvoer:
 - watertoevoer en een wasbak moeten verplicht voorzien worden in de vuile en propere keuken en worden verder aangeraden in elk lokaal waar dieren verzorgd of gehuisvest worden (idealiter met elleboogkraan en mogelijkheid tot aansluiting tuinslang);
 - waterafvoer (in de grond of in een wasbak) moet verplicht voorzien worden in de vuile en propere keuken;
 - afvoerwater dat mogelijks besmet is met pathogenen mag niet hergebruikt worden, tenzij volledige decontaminatie voorafgaandelijk mogelijk is en toegepast wordt;
- ventilatie:
 - de toepassing van een ventilatiesysteem type C (of meer geavanceerde systemen C+ of D) wordt sterk aanbevolen. Ventilatiesysteem type C bestaat uit mechanische afvoer van vervuilde, vochtige lucht en een natuurlijke toevoer van schone, droge lucht. Indien er geen ventilatiesysteem C (of meer geavanceerd) aanwezig is, dient elk lokaal waar direct of indirect contact met dieren mogelijk is, te beschikken over een te openen raam en/of raamroosters voor natuurlijke ventilatie;
 - voor het isolatielokaal gelden specifieke bepalingen inzake ventilatie: zie 5.2.6.C.

5.2 Infrastructuur

5.2.1 Opvanghuis (optie)

Als het VOC niet 24/7 open is, kan een **opvanghuis** voorzien worden:

- het opvanghuis mag niet toegankelijk zijn tijdens de openingsuren van het VOC;
- dieren dienen individueel in een afgesloten (geventileerde) locker geplaatst te worden;
- het lockersysteem dient zo ontworpen te zijn dat afgezette dieren niet met elkaar in direct of indirect contact kunnen komen en dat de bioveiligheid van dier en mens gegarandeerd kan worden;
- **toekomstige standaard** (timing nog te bepalen): het lockersysteem mag enkel geopend kunnen worden door personeel;
huidige standaard: zolang er nog geen afgesloten lockersysteem is, dient een telefoonnummer geafficheerd te worden. Op dit nummer kan de burger het afgezette dier aanmelden zodat het VOC kan voorzien in een snelle verdere opvolging van het dier;
- er moet voldoende ventilatie zijn (bij voorkeur geen afgesloten kamer) en de hokken dienen beschermd te zijn tegen zon (voorkomen oververhitting), wind en regen;

- in het opvanghuis dienen instructies betreffende bioveiligheid geafficheerd te worden. De mogelijkheid tot ontsmetten van de handen moet voorzien worden;
- dieren in het opvanghuis dienen bij opening van het VOC onmiddellijk uit de locker gehaald te worden en onderzocht te worden;
- dieren mogen maximaal 12u in het opvanghuis aanwezig zijn. Het wordt aanbevolen permanentie te voorzien via telefoon of een meldingssysteem zodat vragen of urgente situaties alsnog snel opgevolgd kunnen worden;
- de locker dient na het uitnemen van het dier onmiddellijk gereinigd en ontsmet te worden volgens de reinigings- en ontsmettingsprotocollen beschreven in 4.3.2.

5.2.2 Intake balie

- Ruimte waar de nodige info van de vinder kan geregistreerd worden (op papier of digitaal);
- in deze ruimte worden geen dieren geplaatst of gehuisvest.

5.2.3 Wachtzone

- Gelegen naast de intake balie;
- bij voorkeur rustig en donker;
- dieren afzonderlijk gehuisvest (met uitzondering van nestjongen);
- locatie:
 - bij voorkeur buiten, met beschutting tegen regen, wind en zon en met voldoende open karakter zodat er voldoende ventilatie is;
 - of eveneens toegestaan in een geventileerde en afgesloten ruimte binnen, met permanente luchtafvoer naar buiten (lucht uit het lokaal wordt niet verder gecirculeerd naar de rest van het VOC);
- hier worden geen dieren gemanipuleerd.

5.2.4 Onderzoekskamer

Toekomstige standaard (timing nog te bepalen): de onderzoekskamer is een aparte kamer.

Huidige standaard: tijdelijk kan eenzelfde afsluitbaar lokaal tegelijk als onderzoekskamer en dierenartskamer gebruikt worden.

- Niet toegankelijk voor de bezorger van het dier;
- in deze ruimte zijn de nodige basisfaciliteiten aanwezig om het gezondheidsonderzoek op een correcte en bioveilige wijze te kunnen uitvoeren;
- hier worden geen dieren gehuisvest (ook niet in afwachting van het gezondheidsonderzoek);
- dit lokaal is afsluitbaar met een deur.

5.2.5 Binnenwachtruimte (optie)

- Bij voorkeur rustig en donker;
- dieren afzonderlijk gehuisvest (met uitzondering van nestjongen);
- hier worden geen dieren gemanipuleerd.

5.2.6 Diergeneeskundige unit

Toekomstige standaard (timing nog te bepalen): deze unit is fysiek afgescheiden van (lokalen/kooien van) de reconditioneringsunit.

Huidige standaard: zolang de diergeneeskundige en reconditioneringsunit niet van elkaar gescheiden zijn, worden dieren in RK-wit zoveel mogelijk in een apart lokaal/buitenruimte gehuisvest.

Gedurende hun verblijf in de diergeneeskundig unit dienen dieren klein gehuisvest te worden zodat ze makkelijk (met minimale stress voor het dier) gevangen en behandeld kunnen worden en zodat ze zich niet kunnen verwonden. De huisvesting in deze unit dient te gebeuren volgens de voorschriften van de dierenarts.

A) Dierenartskamer

Dit lokaal dient ingericht te worden volgens de noden van de dierenarts.

Het lokaal wordt gebruikt voor het initieel diergeneeskundig onderzoek en voor de verzorging van dieren die in het opvangcentrum opgenomen zijn (vb. operaties, RX, wondbehandeling). Echter, dit is niet van toepassing op RK-rood, want RK-rode dieren moeten steeds in het isolatielokaal behandeld worden.

Dit lokaal is afsluitbaar met een deur.

In dit lokaal kan een vergrendelbaar depot van geneesmiddelen die bestemd zijn voor de dieren die onder behandeling van de dierenarts staan, georganiseerd worden. Dit gebeurt volgens de vereisten van de fabrikant en/of de registratiehouder en voldoet aan de voorwaarden van het FAGG. De dierenarts is verantwoordelijk voor het depot.

In dit lokaal mag in de regel slechts één dier tegelijkertijd behandeld worden. Hierop wordt een uitzondering gemaakt in geval van nestjongen van hetzelfde nest of na weloverwogen beslissing van de dierenarts.

In deze ruimte worden geen dieren gehuisvest (ook niet in afwachting van het initieel diergeneeskundig onderzoek).

Toekomstige standaard (timing nog te bepalen): de dierenartskamer is een aparte kamer.

Huidige standaard:

- tijdelijk kan eenzelfde afsluitbaar lokaal tegelijk als onderzoekskamer en dierenartskamer gebruikt worden;
- indien een volledig uitgeruste dierenartskamer ontbreekt, dienen de dieren voor intensieve verzorgingsaspecten naar de praktijk van de dierenarts overgebracht te worden. Deze dierenarts dient in dat geval te beschikken over de nodige afwijking op geldende natuur- en jachtregelgeving, aan te vragen bij Agentschap voor Natuur en Bos (ANB).

B) Verzorgingslokaal

Dieren die hier gehuisvest worden hebben dagelijkse behandeling nodig.

Toekomstige standaard (timing nog te bepalen): er worden aparte lokalen voorzien voor RK-groen en RK-oranje. Afhankelijk van de diersoorten die opgenomen worden, kunnen meerdere verzorgingslokalen ingericht worden.

Huidige standaard: wanneer dieren van RK-groen en RK-oranje in eenzelfde lokaal gehuisvest worden, mag er geen direct en indirect contact zijn tussen de verschillende risicoklassen en de kooien van de verschillende risicoklassen mogen niet aan elkaar grenzen.

Indien predatoren en prooidieren in hetzelfde lokaal gehuisvest worden, mag er geen visueel contact tussen beide mogelijk zijn.

C) Isolatielokaal met afzonderlijke toegang via een hygiënesluis (optie)

Het isolatielokaal dient betreden te worden via een hygiënesluis.

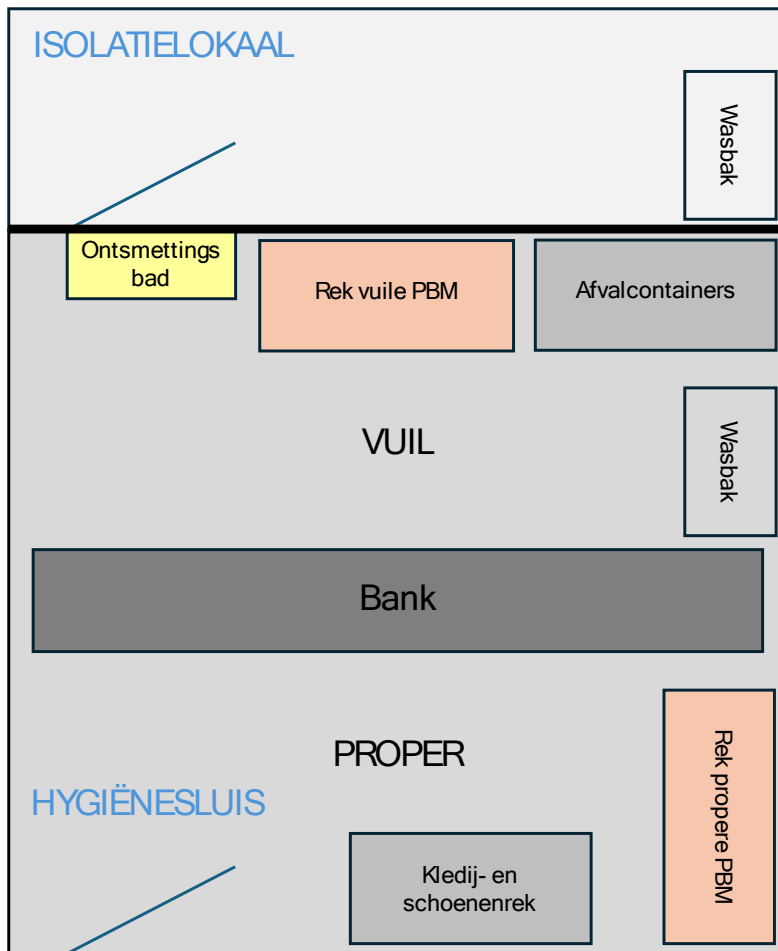
De hygiënesluis behelst (zie Figuur 2):

- een overstapbank als fysieke scheiding tussen het 'vuile' en 'propere' gedeelte in de hygiënesluis. De bank functioneert eveneens als zitplaats bij het veranderen/aantrekken van schoeisel en kledij/PBM;
- wateraanvoer en -afvoer voor het reinigen van de handen;
- afvalcontainer voor risicohoudend medisch afval in het 'vuile' gebied;
- sifon in de sluis bevat ontsmettingsmiddel.

Het isolatielokaal behelst:

- alle nodige faciliteiten om de dieren die in het isolatielokaal gehuisvest zijn ter plaatse te kunnen behandelen;
- wateraanvoer en -afvoer zodat alle materialen uit het isolatielokaal in het isolatielokaal kunnen worden gereinigd;
- individuele ventilatie via een ventilatiesysteem of een te openen raam naar buiten. Het is aangeraden HEPA-filtratie te gebruiken. In geen geval mag de afgevoerde lucht terug in omloop gebracht worden in het gebouw of aangrenzende gebouwen;
- sifon in het isolatielokaal bevat ontsmettingsmiddel.

In afwezigheid van een correct geïnstalleerd isolatielokaal met hygiënesluis dienen dieren in RK-rood steeds geëuthanaseerd te worden.

Figuur 2 Ruimte-indeling van een hygiënesluis, verbonden aan het isolatielokaal

D) Intensive care lokaal (optie)

In dit lokaal worden zieke of verzwakte dieren die intensieve behandeling nodig hebben apart gehuisvest. De temperatuur van de verblijven in dit lokaal moet zo geregeld kunnen worden dat ze beantwoordt aan de temperatuurbehoeften van de soort en de toestand van het dier.

Het intensive care lokaal dient rustig te zijn en afsluitbaar met een deur.

Ook hier kunnen, afhankelijk van de diersoorten die opgevangen worden, aparte lokalen voorzien worden per diersoort. Indien predatoren en prooidieren in hetzelfde lokaal gehuisvest worden, mag er geen visueel contact tussen beide mogelijk zijn.

E) Baby unit/lokaal (optie)

Omdat verweesde dieren intensieve zorg en rust nodig hebben, kunnen deze in een afzonderlijk warm indoor lokaal gehuisvest. In de baby unit/lokaal worden geen zieke, jonge dieren gehospitaliseerd, deze dieren moeten verzorgd worden in een verzorgingslokaal of intensive care lokaal. Indien predatoren en prooidieren in hetzelfde lokaal gehuisvest worden, mag er geen visueel contact tussen beide mogelijk zijn.

F) Vuile en propere keuken

Vuile keuken:

- in de vuile keuken worden de materialen, gebruikt voor de verzorging van de dieren, drink- en voederbakjes en verplaatsbare kooien gereinigd en ontsmet; een uitzondering hierop geldt voor alle materialen uit het isolatielokaal, deze dienen in het isolatielokaal zelf te worden gereinigd;
- in dit lokaal kan ook de wasmachine (en eventueel droogkast) voor het reinigen van de bedrijfskledij geplaatst worden.
- gereinigde bedrijfskledij wordt hier niet gestockeerd.

‘Propere keuken’/ voederlokaal:

- in dit lokaal wordt het gereinigd en ontsmet diermateriaal gestockeerd;
- gereinigde bedrijfskledij kan ook in de propere keuken gestockeerd worden;
- eventueel kan in dit lokaal ook het voeder voor de dieren bewaard en bereid worden. Bij voorkeur wordt hiervoor een apart voederlokaal voorzien.

Het is aanbevolen dat vuile en propere keuken zich in aparte lokalen bevinden. Indien dit niet mogelijk is, kunnen de vuile en propere keuken in één lokaal gecombineerd worden mits strikte scheiding van propere en vuile stromen.

5.2.7 Reconditioneringsunit

Toekomstige standaard (timing nog te bepalen): deze unit is fysiek afgescheiden van (lokalen/kooien van) de diergeneeskundige unit.

Huidige standaard: zolang de diergeneeskundige en reconditioneringsunit niet van elkaar gescheiden zijn, worden dieren in RK-wit zoveel mogelijk in een apart lokaal/buitenruimte gehuisvest.

De kooien dienen **voldoende groot** te zijn om natuurlijk gedrag toe te laten. De dieren dienen mogelijkheid te hebben om te kunnen schuilen voor zon, regen en wind.

De vaste voederplaats waar eten en drinken worden voorzien, dient overdekt te zijn om contaminatie door overvliegende vogels te vermijden.

Afscheiding tussen de volières, vb. met behulp van **windbreeknetten**, kan een bescherming bieden tegen infecties die overgedragen worden via aerosol (vb. aviaire influenza) en zorgt voor een visuele barrière tussen de dieren van de andere volières. Het gebruik van deze netten wordt aanbevolen.

5.2.8 Afval stockage plaats

Afval (inclusief kadavers) wordt centraal en afgescheiden gesorteerd en gestockeerd in afwachting van ophaling door een erkende verwerker.

Op deze locatie mogen geen voeder of geen materialen gestockeerd worden die gebruikt worden voor dierverzorging of huisvesting.

5.2.9 Kadaverophaalplaats

Aan de rand van het VOC-terrein wordt een kadaverplaats voorzien die makkelijk bereikbaar is vanaf de openbare weg.

5.2.10 Personeelsunit

Deze unit betreft minstens een omkleedlokaal, toilet, handenwasfaciliteit. In het omkleedlokaal worden bedrijfseigen kledij en schoenen aangetrokken.

In de keuken voor personeel mag enkel voedsel aanwezig zijn dat bestemd is voor de personeelsleden. Er mag geen voeder of materiaal aanwezig zijn dat gebruikt wordt voor de verzorging van de wilde dieren, en er mag geen materiaal gereinigd worden dat met dieren in contact gekomen is.

5.2.11 Administratief lokaal (optie)

In dit lokaal mag er geen enkel contact zijn met wilde dieren.

5.2.12 Educatieve unit (optie)

De educatieve unit in een VOC dient fysiek afgescheiden te zijn van de diergeneeskundige- en reconditioneringsunit (vb. door een deur of glazen wanden of gelegen in een afzonderlijk gebouw). Met behulp van vb. spiegelglas en/of camera's kan het publiek de dieren en de zorg in de diergeneeskundige unit observeren. Deze unit wordt via een afzonderlijke ingang betreden.

6. Noodprocedures

Omdat dit hoofdzakelijk gaat over aangifteplichtige ziektes moet na aangifte aan de Lokale Controle Eenheid van het FAVV, in overleg met de bevoegde overheden een op maat gemaakte procedure worden opgesteld.

6.1 Inleiding

Noodsituaties kunnen een natuurlijke oorzaak hebben (vb. overstroming, storm, aardbeving, brand, ziekte-uitbraak) of een antropogene oorzaak (vb. olieramp, ziekte-uitbraak, chemische contaminatie). Het is onmogelijk om op alle situaties voorbereid te zijn, maar het nadenken over en opstellen van noodplannen is een nuttige oefening voor het opvangcentrum en personeel.

Voor **ziekte-uitbraken** wordt er een onderscheid gemaakt tussen een uitbraak bij wilde dieren in de natuur versus een uitbraak in een opvangcentrum. Hoewel elke ziekte-uitbraak verschillend is, zijn er een aantal generieke maatregelen die genomen kunnen worden. Wanneer een uitbraak zich effectief voordoet, worden door de dierenarts in samenspraak met en onder leiding van de bevoegde instanties pathogeen specifieke maatregelen opgesteld, die onmiddellijk in het opvangcentrum geïmplementeerd dienen te worden.

6.2 Ziekte-uitbraak bij wilde dieren in de natuur

Onderstaande **generieke maatregelen** zijn van kracht als een dier aan een opvangcentrum wordt aangeboden, dat mogelijk slachtoffer is van een ziekte-uitbraak in de natuur:

- bij verdenking van een ziekte-uitbraak bij wilde dieren worden op initiatief van de dierenarts zo snel mogelijk stalen genomen en verwerkt met de bedoeling een **snelle, etiologische** diagnose te bekomen;
- indien er geen specifieke ziektebewakingsactie vanuit de overheid vereist is, gebeurt de diagnostiek door een opvangcentrum-dierenarts, die rapporteert aan de bevoegde overheid via mail aan wildedierenziekten@vlaanderen.be en aan muriel.vervaeke@vlaanderen.be;
- naast de standaard bioveiligheid (zie Hoofdstuk 4) dienen met onmiddellijke ingang pathogeenspecifieke PBM en reinigings- en ontsmettingsprotocollen geïmplementeerd te worden in het opvangcentrum, inclusief maatregelen die van kracht zijn bij het transport van dieren: de overheid verschaft deze pathogeenspecifieke protocollen op moment van uitbraak waarna deze onmiddellijk geïmplementeerd dienen te worden;
- aanpak besmette dieren/contactdieren:
 - bevoegde overheden beslissen of besmette en/of contactdieren geëuthanaseerd moeten worden dan wel behandeld mogen worden;
 - een triagesysteem wordt opgesteld door de dierenarts. Dieren die op basis van hun ziektesymptomen geen of weinig kans hebben op herstel dienen geëuthanaseerd te worden;
 - een dier uit een ziekte-uitbraak in de natuur waarvoor een behandeling wordt ingesteld, wordt altijd in **strikte afzondering** geplaatst, waarbij er geen direct of indirect contact met de overige dieren van het VOC mogelijk is;

- er wordt een **geïsoleerde triage- en behandelunit** opgericht. In deze unit dienen uitbraakspecifieke reinigings- en ontsmettingsprotocollen toegepast te worden. Als het niet mogelijk is om een afzonderlijke unit op te zetten dan dient de bevoegde overheid te beslissen wat er met de andere opgevangen dieren dient te gebeuren;
- van elk binnengebracht dier van de gerelateerde ziekte-uitbraak, worden stalen genomen voor diagnostiek volgens de geldende afspraken in de ziektebewaking gecoördineerd door het ANB:
 - het ANB geeft aan hoeveel en welke stalen dienen genomen te worden voor analyse;
 - deze stalen worden bewaard en getransporteerd volgens de voorziene protocollen;
 - analyse gebeurt volgens de voorziene protocollen.

6.3 Ziekte-uitbraak in een opvangcentrum

Een ziekte-uitbraak in een opvangcentrum wordt hier gedefinieerd als een infectie die zich verspreidt tussen dieren binnen een opvangcentrum:

- bij een ziekte-uitbraak dient zo snel mogelijk een **etiologische diagnose** gesteld te worden door een dierenarts. Dit wordt onmiddellijk gerapporteerd aan de bevoegde overheid;
- afhankelijk van de infectie wordt een **actieplan opgesteld** en uitgevoerd. Dit gebeurt door de dierenarts in overleg met en onder toezicht van de bevoegde overheden, zijnde ANB, FAVV en/of de federale en gewestelijke volksgezondheidsdiensten;
- in eerste instantie moeten maatregelen gericht zijn op het vermijden van verspreiding van infectie naar mens, dier en omgeving door het nemen van gepaste bioveiligheidsmaatregelen (afhankelijk van pathogeen en situatie);
- acties kunnen variëren van het isoleren van de infectie en het instellen van een behandeling tot een volledige ruiming van een opvangcentrum:
 - de beslissing of al dan niet een behandeling kan worden ingesteld; hangt af van het risico dat de infectie stelt voor mens, dier en omgeving;
 - bij het isoleren van de infectie dienen dieren onderverdeeld te worden in vier categorieën die fysiek (tenminste aparte lokalen) van elkaar gescheiden worden. Bijkomende bioveiligheidsmaatregelen (naast de maatregelen beschreven in Hoofdstuk 4) worden genomen om verspreiding van de pathogeen tussen de categorieën te verhinderen:
 - 1) geïnfecteerde dieren:
 - afhankelijk van de genomen beslissing worden deze dieren behandeld of geëuthanaseerd;
 - 2) contactdieren: er is direct of indirect contact geweest met geïnfecteerde dieren, infectie is mogelijk:
 - deze dieren worden van nabij opgevolgd volgens een voor de betreffende pathogeen relevant protocol (staalname, intensiteit en duur van opvolging);
 - dieren die geïnfecteerd blijken te zijn, verhuizen naar de categorie 'geïnfecteerd';
 - dieren die vrij worden verklaard van infectie (pathogeen afhankelijk) verhuizen naar de categorie 'vrij van infectie';

- 3) diersoorten die voor de pathogeen gevoelig zijn en die geen contact hebben gehad met de geïnfecteerde dieren:
 - deze dieren worden opgevolgd volgens een voor de betreffende pathogeen relevant schema;
- 4) diersoorten die niet gevoelig zijn voor de pathogeen en vrij zijn van infectie:
 - enkel de in hoofdstuk 4 beschreven bioveiligheidsmaatregelen worden genomen.
- euthanasie dient als optie steeds mee in overweging genomen te worden, afhankelijk van pathogeen en situatie. Euthanasie kan beperkt blijven tot zieke dieren, maar kan uitgebreid worden tot contactdieren en bij risicovolle situaties zelfs tot het gehele dierbestand van een opvangcentrum. In principe dient euthanasie uitgevoerd te worden bij een onaanvaardbaar hoog risico op aantasting van:
 - gezondheid en welzijn van mensen (zoönotisch risico): in het geval van het risico op overdracht van zoönotische pathogenen naar de mens dient het voorzorgsprincipe gehanteerd te worden, volksgezondheid primeert op de gezondheid van de dieren in een opvangcentrum;
 - gezondheid en welzijn van wilde dieren: in het geval van het risico op spreiding van infectie naar wilde dieren primeert het vrijwaren van de wilde populaties op de gezondheid van dieren in een opvangcentrum;
 - gezondheid en welzijn van gehouden dieren (zoals vb. de pluimveesector).

Gezien om gevoegd te worden bij het besluit van de administrateur-generaal tot het invoeren van kwaliteitsstandaarden voor de opvangcentra en taxidiensten voor wilde dieren in Vlaanderen, conform bijlage 4, A, 10°, van het Soortenbesluit van 15 mei 2009.

Brussel,

Administrateur-generaal van het Agentschap voor Natuur en Bos,

Goedele VAN DER SPIEGEL